

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Кваліфікаційна робота
магістра

на тему **БІБЛІЙНІ АЛЮЗІЇ В ОРИГІНАЛІ І В ПЕРЕКЛАДІ ПОВІСТІ**
К. С. ЛЬЮЇСА “THE CHRONICLES OF NARNIA: THE LION, THE WITCH
AND THE WARDROBE”

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0350-а-з
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Сіренко Наталія Євгенівна

Керівник к.ф.н., доц. Шама І.М.

Рецензент к.ф.н., доц. Васирина К.М.

Запоріжжя – 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської філології та лінгводидактики

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська

Освітня програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

« ____ » _____ 2021 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

СІРЕНКО НАТАЛІЇ ЄВГЕНІВНИ

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) Біблійні алюзії в оригіналі і в перекладі повісті К. С. Льюїса “The Chronicles of Narnia: The Lion, the Witch and the Wardrobe”

керівник кваліфікаційної роботи (проекту): Шама Ірина Миколаївна,
к.ф.н., доцент

затверджені наказом ЗНУ від «13» квітня 2021 року № 590-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту): 30 листопада 2021 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту): теоретико-методологічні засади вивчення явищ концепту, концептуалізації, функції алюзії та вияв біблійної алюзії в книзі.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1) уточнити визначення терміну «алюзія» у ракурсі перекладу і виокремити критерії розпізнавання алюзії в художньому оригіналі; 2) дослідити найрозповсюдженіші класифікації алюзії, зазначивши їх критерії та пояснивши значущість цих класифікацій для доперекладацького аналізу оригіналу; 3) з'ясувати основні функції алюзії в художньому тексті та довести необхідність їх відтворення в перекладі; 4) окреслити коло основних перекладацьких проблем при відтворенні алюзій художнього оригіналу;

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проєкту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Шама І.М., к.ф.н., доц.	22.05.2021	22.05.2021
Розділ 1	Шама І.М., к.ф.н., доц.	20.04.2021	20.04.2021
Розділ 2	Шама І.М., к.ф.н., доц.	15.05.2021	15.05.2021
Висновки	Шама І.М., к.ф.н., доц.	09.11.2021	09.11.2021

6. Дата видачі завдання: 20.04.2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проєкту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз;	квітень 2021	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	квітень 2021	виконано
3.	Написання вступу	квітень 2021	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	серпень 2021	виконано
5.	Написання практичного розділу	жовтень 2021	виконано
6.	Формулювання висновків	листопад 2021	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	листопад 2021	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2021	виконано
9.	Захист	грудень 2021	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

_____ (підпис)

Сіренко Н.Є.

Керівник роботи (проєкту)

_____ (підпис)

Шама І.М.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

_____ (підпис)

Бережний В.А.

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 51 стор., 70 джерел, 5 додатків.

Об’єкт дослідження: алюзія як одиниця художнього перекладу.

Мета роботи: проаналізувати біблійні алюзії в оригіналі та перекладу в казці Клайва Стейплза Льюїса “The Lion, the Witch and the Wardrobe” та оцінити якість зробленого перекладу українською мовою.

Теоретико-методологічні засади: ключові положення алюзії, які були розроблені в перекладознавстві (В. Н. Комісаров, С. И. Влахов, І. Р. Гальперін, С. П. Флорін)

Отримані результати: серед опрацьованих у романі К. С. Льюїса “The Lion, the Witch and the Wardrobe” було виділено 70 прикладів біблійних алюзії, які маркувалися одним словом, словосполученням чи видозміненою цитатою. Також подивилися, що алюзії можуть бути на Старий Заповіт, на Новий Заповіт та дуже багато алюзії на Ісуса Христа у тексті. Алюзія в тексті була імпліцитного та експліцитного характеру, причому імпліцитного характеру була більше. З’ясували, що алюзія виконує багато функцій в художньому тексті, серед них найголовніші: оцінно-характеризуюча, прикрашальна (орнаментальна), вираження імплікацій та підтексту, стилістичних засобів (гіперболи, порівняння, метафори, символу), вираження комічного й іронічного ефекту та підсилення гостроти проблеми.

Ключові слова: *Алюзія, алюзія на Біблію, художній текст, художній переклад, К. С. Льюїс*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАК	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 АЛЮЗИЯ В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ, ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ПОГЛЯД	8
1.1 Визначення алюзії у ракурсі науки про переклад	8
1.2 Функції алюзії в оригіналі художнього тексту та необхідність їх відтворення в перекладі	16
1.3 Перекладацькі можливості відтворення алюзії в цільовому тексті	20
РОЗДІЛ 2 АЛЮЗИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЦИКЛУ К. С. ЛЬЮІСА ПРО НАРНІЮ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З ЦИМ ПРОБЛЕМУ ПЕРЕКЛАДУ	28
2.1 Світоглядні засади творчості К. С. Льюїса як основа алюзивності циклу Хроніки Нарнії	28
2.2 Алюзії на Старий Заповіт	31
2.2 Алюзії на Новий Заповіт	36
2.2 Алюзії на Ісуса Христа	41
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТОК А	59

ДОДАТОК Б
60	
ДОДАТОК В
61	
ДОДАТОК Г
71	
ДОДАТОК Д
78	

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАК

BT – вихідний текст

PT – перекладений текст

CAPI – ступінь адекватності перекладу

NIV – new international version

ВСТУП

Художня література – це засіб збагачення культур, що впливає на формування світогляду людей та їх сприйняття світу. Вона пропонує читачеві авторський погляд на те, що відбувається, але не обов'язково точний виклад реальних фактів. Художня література використовує багато різних засобів, одним з них є алюзія. Алюзія викликає живий інтерес вже дуже давно. Алюзії приділяють увагу літературознавці, лінгвісти, перекладознавці, стилісти та інші вчені. Більшість вчених визначає алюзію як непряме посилання на відомий міфологічний, історичний, літературний чи побутовий факт. Такої думки дотримуються І. Р. Гальперін та О. С. Мельничук. А І. В. Арнольд своєю чергою визначає алюзію як особливий вид текстової імплікації. Є. Ю. Абрамова вважає алюзією посилання на культурний знак. Є. М. Дронова та В. П. Москвин називають алюзією відсилання до інших текстів або фактів. Найбільш повне визначення, на нашу думку, представлено Іллею Романовичем Гальперіним, але і воно не є повним. Сказане свідчить, що, як і раніше, ці питання залишаються дискусійними. До цього часу точаться дискусії у тому, як відокремити алюзію від суміжних понять, як-от цитата, ремінісценція тощо. Нез'ясованим остаточно залишається і статус алюзії у перекладацькому процесі.

Особливо важливо, щоб подібні дискусії знаходили якесь рішення, коли текст наповнений алюзіями, піддається перекладу. Художній переклад – це окремий вид перекладу, який має дуже велику історію та традицію вивчення. Відомі корифеї перекладознавства, такі як, наприклад, В. Н. Комісаров, О. М. Копильна, В. В. Сдобніков, В. І. Карабан, С. П. Флорін, С. І. Влахов багато уваги приділяли саме практиці перекладу і збагатили художній переклад цілою низкою засобів і прийомів, які дозволяють досягти адекватності цільового тексту. І все одно навіть такий багатий досвід не виключає труднощів,

які виникають при перекладі кожного конкретного тексту, а тим більше, коли йдеться про такі способи побудови інтертекстуальних зв'язків, як алюзія. Алюзією в перекладі займалися такі автори: С. І. Влахов, С. П. Флорин, А. Б. Кам'янець, О. М. Копильна, В. С. Виноградов та інші. Але проблему не можна вважати вирішеною остаточно. Особливо справедливою є ця думка, коли перекладач має адекватно відтворювати алюзії на таку всевітньо відому книгу, як Біблія. Клайв Стейплз Льюїс майстерно апелює до біблійного тексту, створюючи цим повчальний характер самої казки, надаючи їй глибини, але й одночасно створюючи складнощі для відтворення цього тексту іншими мовами.

Актуальність нашого дослідження обумовлена необхідністю уточнити визначення алюзії з огляду на перекладацьку практику. Також існує необхідність віднайти чіткі критерії відмежування алюзії від суміжних з нею цитати та ремінісценції. Крім того, для досягнення найбільшої адекватності перекладу потрібно розширити знання про функції алюзії в художньому оригіналі та визначитися з найдоцільнішими способами їх перенесення до цільового тексту, особливо там, де йдеться про алюзії до Біблії.

Наукова новизна дослідження полягає у спробі запропонувати визначення алюзії з урахування основних завдань перекладознавства; у створенні можливої схеми перекладацького аналізу алюзії; у виявленні біблійних алюзивних проєкцій в казці К. С. Льюїса “The Lion, the Witch and the Wardrobe” та в з'ясуванні того, які засоби перекладу є ізофункціональними для відтворення біблійних алюзій в цільовому тексті.

Об'єктом дослідження є алюзія як одиниця художнього перекладу.

Предметом дослідження є особливості функціонування біблійних алюзій у казці Клайва Стейплза Льюїса “The Lion, the Witch and the Wardrobe” та засоби їх відтворення в перекладі.

Метою дослідження є проаналізувати біблійні алюзії в оригіналі та

перекладу в казці Клайва Стейплза Льюїса “The Lion, the Witch and the Wardrobe” та оцінити якість зробленого перекладу українською мовою.

Для дослідження поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

- 1) уточнити визначення терміну «алюзія» у ракурсі перекладу і виокремити критерії розпізнавання алюзії в художньому оригіналі;
- 2) дослідити найрозповсюдженіші класифікації алюзії, зазначивши їх критерії та пояснивши значущість цих класифікацій для доперекладацького аналізу оригіналу;
- 3) з’ясувати основні функції алюзії в художньому тексті та довести необхідність їх відтворення в перекладі;
- 4) окреслити коло основних перекладацьких проблем при відтворенні алюзій художнього оригіналу;
- 5) запропонувати схему перекладацького аналізу алюзій
- 6) ідентифікувати біблійні алюзії у вихідному тексті та визначити їхню роль у побудуванні світу казки К. С. Льюїса;
- 7) проаналізувати цільові тексти казки з огляду на достоїнства та недоліки перекладацьких рішень, типологізувати помилки, які виникали в процесі перекладу, та пояснити їх причини.

Матеріалом дослідження послуговували 70 прикладів алюзивних посилань на біблійний текст, які було відібрано методом суцільної вибірки з оригіналу казки Клайва Стейплза Льюїса “The Lion, the Witch and the Wardrobe”, а також, відповідно, 70 прикладів відтворення цих алюзивних посилань в перекладі цієї казки українською мовою зробленому Ігорем Ільїним та Олександром Кальниченком за участі Катерини Воронкіної.

Практична значущість роботи полягає у можливості використання висновків цієї роботи в процесі викладання мов, при аналізі інших текстів, в

яких присутні біблійні алюзії, а також на заняттях з теорії та практики художнього перекладу, стилістики, інтерпретації художнього тексту.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатків та списку використаної літератури.

У вступі подано загальні відомості про дану наукову працю, починаючи від умотивування теми, мети, завдань, актуальності дослідження, визначення об'єкту, предмету та структурування роботи.

У першому розділі подаються загальні відомості про алюзію як стилістичну фігуру, особлива увага приділяється визначенню поняття «алюзія» у ракурсі науки про переклад, розглянуто питання класифікації та функціонування алюзії в художньому тексті, а також перекладацькі можливості відтворення алюзії.

Другий розділ містить власне аналіз біблійних алюзій в тексті та визначення ступеню адекватності перекладу алюзій.

У висновках подано узагальнені результати проведеної роботи. Додаток містить **добірку із 70 біблійних алюзій**, які стали фактичним матеріалом дослідження.

Загальна кількість сторінок 51, кількість використаних джерел 70.

РОЗДІЛ 1

АЛЮЗІЯ В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ПОГЛЯД

1.1 Визначення алюзії у ракурсі науки про переклад

Термін алюзія з'явився ще у XVI столітті, але вивчення алюзії починається тільки в XX столітті. Проблемам вивчення алюзії присвячені праці Є. Ю. Абрамової [Абрамова 2011], О. С. Ахмановой [Ахманова 2003], І. В. Гюббенет [Гюббенет 1991], Е. М. Дронової [Дронова], А. С. Євсеев [Євсеев 1990], Л. А. Машкової [Машкова], Е. В. Розен [Розен 1991], С. С. Алешко-Ожевская [Алешко-Ожевская 2006] та інших. Алюзію дослідники ототожнювали з цитатою, судженнями, посиланнями, а сам термін викликав та і досі викликає дискусії. Алюзія досліджують в межах літературознавства, в стилістиці, перекладознавстві та в багатьох інших науках. Зазвичай кожен з цих напрямів спирається на певне визначення феномену, що досліджуються, проте не усі ці визначення терміну «алюзія» виявляються достатніми для аналізу оригіналу і перекладу художнього твору. Тому задачею цього підрозділу буде проаналізувати дефініції, які існують, порівняти їх та знайти найбільш релевантне для перекладознавства. Ми будемо шукати таке визначення, яке стане опорою перекладачеві на етапі виділення алюзії в оригіналі, що потім допоможе адекватно відтворити текст, при чому не тільки його лінгвістичну складову, а й всі його інтертекстуальні особливості.

Для того, щоб це зробити, перекладач повинен спиратися на таке визначення, яке його зорієнтує на доперекладацькому етапі і націлить на найяскравіші ознаки алюзії як одиниці перекладу; визначення яке переконливо доводитиме, що це саме алюзія, а не щось інше. Ми спробуємо знайти визначення, в якому будуть ураховані найважливіші, найсуттєвіші для відтворення ознаки алюзії.

Почнемо аналіз зі словникових найзагальніших дефініцій. У тлумачному словнику Т. Ф. Єфремової подане наступне визначення алюзії: «це стилістичний прийом, що полягає у використанні натяку на реальний загальновідомий, політичний, історичний або літературний факт» [Єфремова 2000, с. 135]. Важливим у визначенні є вказівка на те, що алюзія не завжди є експліцитно вираженою, а, отже, перекладачеві необхідно вміти читати прискіпливо, володіти навичками охоплювати смисли поза рядками оригіналу. Також важливим для перекладача є й знання про те, що джерела алюзії можуть знаходитися в багатьох площинах, зокрема історичний, літературний, політичний. Звідси – необхідність широкого кругозору перекладача.

За визначенням великого енциклопедичного словника, алюзія (лат. *allusion* – натяк, гострота) – стилістична фігура, натяк, за допомогою подібного за формою і сенсом слова або згадки загальновідомого реального факту, історичної події, літературного твору [Алешко-Ожевская 2006, с. 142]. Таке розуміння алюзії наближується до попереднього, але це визначення дещо уточнює план вираження алюзії в оригіналі твору. Словник зазначає, що алюзія – це не стилістичний прийом, а фігура. Важливим для перекладача є й вказівка на те, що натяк є завжди вербалізованим певними маркерами. З цього визначення перекладач може зрозуміти, що, перш за все, алюзія – це такий елемент, що характеризує стиль автора. Перекладачеві важливо пам'ятати, що весь цей комплекс інформації не лежить на поверхні. Автор лишень настановлює читача на певний обсяг інформації, необхідної для глибокого розуміння задуму,

а перекладач повинен віднайти засоби в цільовій мові, аби читач перекладу теж зміг йти за лаштунки тексту. Цей термін уточнює, що це не стилістичний прийом, а фігура, розширюються джерела алюзії, додається факт, подія чи твір, але сфери джерела обмежуються тільки історія та література.

Автор словника поетичних термінів А. П. Квятковський також говорить, що алюзія – це стилістична фігура, яка передається за допомогою натяку, близького за звучанням слова, чи згадуючи загальновідомий реальний факт, подію чи літературний твір але не називає її прямо [Квятковського 1966, с. 21].

А відомий стиліст І. В. Арнольд додає в визначення алюзії ще й значимість для мовця і слухача історико-культурного компонента їх фонових знань [Арнольд 2010, с. 351]. Так зокрема, вона зазначає, що імпліцитність алюзії полягає в тому, що це мовне явище є непрямим способом вираження певного змісту, яке викликає асоціації з відомими фактами, подіями чи творами.

У словнику лінгвістичних термінів відмічено, що термін «алюзія» від латини “*alludere*” «сміятися, натякати» (“*ludere*” – грати) датується серединою XVI сторіччя та позначає наступне “*an expression designed to call something to mind without mentioning it explicitly; an indirect or passing reference*” [Жеребило 2010 с. 53]. Тут ми ще раз бачимо, що алюзія не називає своє джерело прямо, лише натякає на нього. На відміну від інших визначень, в цьому є суттєва для перекладача інформація: лінгвістично маркер алюзії може бути вираженим не тільки одним словом, але і словосполученням. Для перекладача, таким чином, важливо розуміти, що він не повинен загубити жодної частини маркерів алюзії в тексті, аби відтворити останню в повному обсязі. Алюзія, згідно з визначенням словника лінгвістичних термінів, може бути виражено не тільки експліцитно але і імпліцитно. Отже, перекладачеві треба буде докласти зусиль щоб відтворити всі плани вираження алюзії. Тільки так цільовий читач зможе сприйняти перекладений твір цілісно, з урахуванням інформації за рядками.

Схоже до попереднього визначення дає словник іноземних слів. Тут також говориться, що алюзія – це стилістична фігура, яка полягає в співвіднесенні описуваного або того, що відбувається в дійсності, словосполученням літературного, історичного, міфологічного порядку [Мельничук 1974, с. 135]. Знову наголошується, що не завжди алюзія маркується тільки словом, може бути виражена і словосполученням. Розширюється перелік джерел алюзій: до нього додаються міфологічні джерела.

Оксфордський тлумачний словник водить декілька значень терміна, що досліджується: 1) мовна гра, гра слів, каламбур; 2) символічне вживання або уподібнення; метафора, алегорія; 3) приховане, імпліцитне або непряме значення; okazionale або другорядне значення [Simpson 1989, p. 349]. Якщо порівняти ці тлумачення з тими, що ми вже проаналізували, не можна не помітити, що тут акцентуються ще декілька ознак алюзії. Так, алюзія може приймати участь в створенні інших стилістичних прийомів, може провокувати мовну гру, гру слів і навіть каламбур: саме завдяки алюзії вони виявляються. Для перекладача алюзію дуже важливо передати, адже якщо він помилиться, то він порушить і інші стилістичні прийоми тексту, що в свою чергу може спричинити порушення стилю оригіналу в цілому. Також, із наведеного визначення слідує, що в алюзії може спрацювати другорядне значення, яке з'явилася в процесі літературного розвитку. Перекладач повинен враховувати літературний і історичний процес, процес розвитку жанра, закономірність використання алюзії автором, адже це може бути ексклюзивна алюзія та сенс може бути індивідуально-авторський, який ще не звучав та не використовувався раніше.

У літературознавчому словнику-довіднику за редакцією Р. Т. Гром'яка йдеться про алюзію літературну. У словнику вказано, що це художньо-стильовий прийом; натяк, відсилання до певного літературного твору або історичної події, який має витлумачити обізнаний і кмітливий читач. Алюзію

також можна витлумачувати як засіб інтертекстуальності, як один із способів розгляду літературного твору в межах літературної традиції [Гром'як 2012, с. 120]. Алюзія невід'ємна частина художнього тексту. Якщо вона присутня, то її не можна ігнорувати і перекладач повинен це розуміти. Алюзією не можна жертвувати при перекладі, тому що адекватність перекладу не буде досягнута. Ми також бачимо, що задача алюзії, як і будь-якого тексту чинити певний вплив на читача і визвати у нього читацьку емпатію, відгук, співпереживання. Алюзія дозволяє включити в текст, який перекладається, не просто літературні зв'язки, які існують навколо неї, але і загально світовий літературний досвід, тому що виникають міжетекстові зв'язки. Їх важливо побачити і не втратити, а для цього потрібно перекладачеві знати, що алюзія може їх створювати. Також, при аналізі художнього твору будь-яка схема аналізу повинна включати в себе необхідність в пошуках алюзії в тексті. Це позначається на методиці аналізу цього тексту, будь то літературознавство, лінгвістика або перекладознавство, як в нашому випадку. Літературна традиція означає те, що перекладач повинен усвідомлювати в рамках якого жанру написаний текст оригіналу, у якій літературній традиції написаний текст. Тому що багато літературних традицій оперують алюзіями відповідно зі своїми особливостями.

Спираючись на визначення, які стали основоположними, сучасні вчені пропонують свої уточненні визначення. Так, стиліст Н. А. Фатеева також роздивляється алюзію з точки зору інтертекстуальності і додає, що алюзія – це запозичення певних елементів дотекста, за якими відбувається їх впізнавання в тексті [Фатеева 2012, с. 122–129]. Зрозуміло, що перекладач повинен шукати такі маркери, які несуперечливо направлять його до потрібного дотексту, а знайшовши такі маркери, аби позбавитися сумнівів, необхідно шукати інші, додаткові підтвердження дотексту

3. Бен-Порат, відомий ізраїльський літературознавець, каже, що літературна алюзія містить вбудований або так званий направлений сигнал, або

маркер, який можна ідентифікувати як елемент, який належить до іншого незалежного тексту [Ben-Porat 1976, p. 105]. В цьому визначенні автор підкреслює, що алюзія містить направлений сигнал, на читача, на зміст чи на літературний процес. Як і Н. А. Фатєєва літературознавець говорить про те, що існують слова, які наштовхують нас на приховані смисли. Він називає їх маркерами. Ми будемо далі оперувати цими двома термінами: дотекст як джерело алюзії і маркер як вербальний елемент в тексті, котрий проявляє цю алюзію. Для перекладача дуже важливо ідентифікувати ці елементи.

Проміжно у роботі ми визначили основні ознаки алюзії, які допоможуть перекладачеві в його праці. Кожне визначення додавало щось особливе та потрібне для перекладача, щоб він міг більш адекватно відтворювати алюзію. Але жодне визначення не вбирало в себе всі критерії алюзії разом. Найбільш емним серед усіх розглянутих виявилось визначення І. Р. Гальперіна, за яким алюзії – це посилання на історичні, літературні, міфологічні, біблейські і побутові факти. Алюзія не потребує супровід чи вказівку на джерело. Частіше всього, це слово чи словосполучення в тексті, яке є вільним [Гальперин 1958, с. 123]. І. Р. Гальперін вважає, що читач повинен володіти і мати приблизно ті ж знання та досвід, що і автор, але це не завжди трапляється [Гальперин 1958, с. 172]. Він додає, що у читача при читанні про цей факт, підсвідомість викликає певні та відповідні асоціації. [Galperin 1981, p. 187]. У визначенні вказане широке коло джерел алюзій: до вже названих вище додаються біблійні та побутові факти. Суттєвим є й те, що зазначено яким шляхом алюзія може вербалізуватися у тексті. Зі всіх визначень, які ми розглянули, це визначення є більш широким та важливим для перекладача, тому ми беремо це визначення за основу в нашій роботі. Але тим не менш і тут не має вичерпності.

Для нашої роботи більш доцільним визначенням буде те визначення, яке буде відповідати основній меті перекладу. Перекладач працює з художнім текстом, який з себе являє дуже складну комплексну взаємо-переплетену

систему. Кожен елемент цієї системи дуже важливий, оскільки він не самоцінний, він пов'язаний з іншими, впливає на них і підпадає під вплив. Тому, коли дається визначення одиниці перекладу, важливо, щоб воно було якомога більш ємним, щоб в рамках можливого були перераховані найяскравіші ознаки, що націлювало б на системність роботи з оригіналом художнього тексту. Тому ми можемо зробити висновок, що навіть визначення І. Р. Гальперіна перекладачу буде не достатньо.

Через те ми пропонуємо на основі цього визначення вивести наше робоче, яке буде послуговувати нам у нашій праці, включивши в нього істотніші особливості алюзії, які були згадані іншими авторами. Отже, під алюзією в нашій роботі ми будемо розуміти стилістичну фігуру, яка може бути виражена словом чи словосполученням, джерелом якої може бути Біблія, міфологія, літературний твір, історичний чи політичний факт, тощо. Алюзія не називає своє джерело прямо, лише натякає на нього і може бути виражена експліцитно і імпліцитно, може провокувати мовну гру, гру слів і навіть каламбур. Алюзія чинить вплив на читача і потребує відгуку від нього.

На основі запропонованого визначення можна спробувати виділити критерії, за якими алюзію можна впізнати в тексті оригіналу. Отже, алюзія може:

- бути маркована словом чи словосполученням;
- бути виражена експліцитно або імпліцитно;
- бути натяком на джерело, але не називати його прямо;
- бути оказіональною або другорядною;
- формувати так званий направлений сигнал;
- приймати участь в інших стилістичних прийомах;
- мати свою традицію функціонування в літературних творах;

– апелювати до джерел, якими можуть бути літературний твір, історичний, політичний чи історичний факт або реальний загальновідомий факт, взятий з Біблії чи міфології.

Опора на перераховані критерії, втім, все одно не позбавляє перекладача можливих помилок при впізнаванні алюзії в оригіналі. Це пов'язано часто з тим, що алюзію ототожнюють з деякими іншими стилістичними фігурами. Частіше за все її плутають з ремінісценцією, нерідко з цитатою. Тому спробуємо розібратися у чому подібність та відмінність цих понять.

Почнемо з ремінісценції. Між нею та алюзією є подібність, але разом з цим в них є діаметрально протилежні характеристики. Як і у першій так і у другій є підсвідоме пригадування, відсилання до попереднього досвіду [Караулов 1980, с 15]. Обидві збігають це в плані вираження (слово чи словосполучення). Ремінісценція, як і алюзія, не завжди легко впізнається читачем. Головною ж відмінністю, за С. Б. Веледінскою є те, що ремінісценція – це є відсилання, але не до тексту, а до деякої події з життя іншого автора, яке, безумовно впізнають, або до імені [Велединская]. Джерела ремінісценції не міфологічне, біблійне чи інше, а реальний факт з життя реальної людини, автора.

В. Є. Халізов зв'язує алюзію з цитатою і дає їй назву «образ літератури в літературі». Він вважає, що останні, можуть бути в творі свідомо і виникати не зважаючи на волю автора, мимоволі [Халізов 2013, с. 145]. Сама по собі алюзія, це її виділяє від цитати, може бути маркованою однослівною одиницею або низкою однослівних одиниць, які не пов'язані предикативним зв'язком в претексті. Таку саму думку висловлюють В. П. Москвін [Москвін 2002], Н. О. Фатєєва [Фатєєва 2012], Г. Г. Слишкін [Слишкін 2000].

Для І. Р. Гальперіна також умова дослівності є тим, чим відрізняють цитату і алюзію: цитата – це дослівна одиниця відтворення претексту, алюзія – згадка слова або фрази з претексту [Гальперін 1958, с. 124]. Для перекладача

дуже важливо не плутати ці поняття, тому що прийоми праці з ремінісценцією або цитатою відрізняються від прийомів роботи з алюзією. Адже у ремінісценції та цитаті важливо спиратися на джерело, звідки вона взята, більш ніж у алюзії. Перекладач більш вільній при перекладі алюзії.

І. В. Арнольд вказує на те, що «строго розмежувати алюзію і інші види понять досить важко» [Арнольд 2010, с. 103–104]. Не розмежованість перетворює алюзію в складне явище, йому дуже важко дати визначення. Тому алюзія вважається одним з найбільш «розмитих» термінів для визначення.

Втім, надалі ми будемо намагатися відмежовувати алюзію від цитати або ремінісценції (див. додаток А) і послуговуватися для цього критеріями визначення алюзії в вихідному тексті, про які йшлося вище.

1.2 Функції алюзії в оригіналі художнього тексту та необхідність їх відтворення в перекладі

У філології термін «функція» був започаткований в 1920-роках. Але в більш цілому вигляді функціональна теорія тексту була сформульована Романом Якобсоном в 1960 році. Він прив'язав поняття «функції» до процесу мовної комунікації. Функціями художнього тексту займалися різні вчені, серед них Н. Н. Михайлов [Михайлов 2006], В. Е. Халізеєв [Халізев 2004], В. А. Кухаренко [Кухаренко 1988], З. Я. Тураєва [Тураєва 2009], Р. Якобсон [Якобсон 1996], Ю. Н. Тинянов [Тинянов 1924], К. Бюлер [Бюлер 1993], Ю. М. Лотман [Лотман 1998], Н. Д. Ткаченко [Ткаченко 2015], Е. А. Васильєва [Васильєва 2011] та інші вчені. В цьому підрозділі ми спробуємо виокремити важливі функції художнього тексту та алюзії, співвіднесемо їх та з'ясуємо значущість відтворення цих функцій в перекладі.

Одразу зазначимо, що алюзія має як свої власні функції, які відрізняють її від інших стилістичних фігур, так і ті, які витікають із функцій художнього тексту. Вона допомагає художньому тексту реалізувати його функції.

Художній переклад працює з особливим типом тексту, в ньому є свої властивості. Детально на цьому ми зупинятися не будемо, але зупинемося більш детально на тих з них, що на пряму зв'язані з задачею цього підрозділу, а саме на функціях, які виконує сам текст. Тому що текст, його функції, на пряму впливають на алюзії та вбирають в себе функції алюзії.

Художній текст як і будь-який інший текст як «вища комунікативна одиниця» [Мосцькальська 1959, с. 33], складний мовний знак виконує певні функції. Розглянемо, які функції художнього тексту виділяє К. Бюлер:

- 1) репрезентативна функція: текст несе певну інформацію про навколишню дійсність, описує речі, події, ситуації, представляє факти;
- 2) експресивна функція: текст є засіб для вираження певних почуттів, емоцій оцінок, ставлення до інформації, що репрезентується в тексті;
- 3) апелятивна функція: текст несе інформацію, яку відправник закладає з певною метою, щоб викликати у реципієнта адекватну реакцію [Бюлер 1993, с. 321].

Вчений виділяє три функції художнього тексту, але вони дуже ємні та перекладач повинен пам'ятати про них при роботі. Функції також відомі під іншими назвами, а саме естетична, впливова та комунікативна [Бюлер 1993, с. 325]. Р. Якобсон розширив перелік функцій художнього тексту. Так, він виділяє референційну функцію, яка актуалізує контекст; фатичну функцію, яка встановлює та підтримує контакт и тому розглядається як «канал зв'язку». Поетична функція за Р. Якобсоном, сфокусована на повідомленні та робить повідомлення більш цікавим. Поетична функція робить можливим народження словесного образу, без якого не було б художньої літератури. Емотивна функція актуалізує почуття, які відчуває автор. Конативна функція – це про враження,

яке робить це повідомлення на читача. Нарешті, металінгвістична функція, яка з'являється тоді, коли треба пояснити чи прокоментувати використання в розмові не зовсім зрозумілої одиниці кода, тобто мову спілкування [Михайлов 2006, с. 98; Якобсон 1996, с. 120]. Трохи пізніше лінгвісти виділили наступні функції: референційна (інформаційна та репрезентивна функції), комунікаційна (реляційна та емотивна чи експресивна [Richard 1997, р. 22] функції) та виразна (естетична функція) [Halliday 1957, р. 157; Schegloff 1999, р. 178]. Інформація про функції художнього тексту дуже важлива перекладачеві. Контакт з читачем встановлюється не заради самого контакту, а ради того, щоб викликати зустрічний рух читача, який буде спрямований на обробку та розуміння інформації, якою автор «завантажив» текст, а також справляти емоційний та інтелектуальний вплив на читача.

Алюзія, як стилістична фігура також виконує багато різних функцій. Основними з яких, на думку В. П. Гайдар, є дослідження часу, характеристика персонажів, формування місцевого колориту та інше [Гайдар 2011, с. 37]. Алюзія сприяє реалізації репрезентативної функції художнього тексту, оскільки несе певну інформацію про персонажів, навколишню дійсність, про події та ситуацію, яка представлена.

На думку І. С. Христенко алюзія виконує ще і прикрашальну функцію. Неначе орнамент, вона насичує текст образами та мотивами, які, на нашу думку, можуть бути парадоксальними поєднаннями, та вони насамперед мають явний або прихований підтекст. Не слід пропускати такий момент, що алюзія може викликати асоціації з текстом першоджерелом та створювати певний історико-культурний контекст оригіналу [Христенко 1992, с. 42]. Для перекладача ця функція важлива, адже якщо в читача не буде асоціацій з першоджерелами, то алюзія може бути загублена і не зрозумілою.

Також, на думку В. П. Гайдар, функціями алюзії можна вважати: функцію ідеологічну, функцію передачі специфіки національного менталітету, функцію

підсилення гостроти проблеми, функцію відтворення суспільно-політичної атмосфери та полемічну функцію, яка ніби заснована на створенні ефекту іронії [Гайдар 2011, с. 38]. При перекладі важливо не загубити і ці функції, щоб читач міг відчувати специфіку культури оригіналу, але в той же час і зрозуміти її.

Вчені приходять до висновку, що функції алюзії дуже важливі, адже вони мають суттєвий вплив на переклад. Це ми будемо описувати в наступному підрозділі. Головною метою перекладача при роботі з алюзією будемо вважати перекладання алюзії так, щоб читач зміг впізнати її в своїй цільовій культурі, але при цьому не загубити її асоціативний фон. Одна із складнощів при перекладі полягає саме в вітворенні впізнаваності алюзії [Гончар 2008, с. 245]. Тому задача перекладача якомога чіткіше передати функціональну специфіку алюзії оригіналу.

Не можливо не додати, що функції алюзії і функції вихідного тексту співвідносяться певним чином і результат нашого аналізу цього співвідношення див. додаток Б.

Отже, підсумуємо сказане. Алюзія в вихідному художньому тексті виконує такі функції:

- оцінно-характеризуюча;
- прикрашальна (орнаментальна);
- вираження імплікацій та підтексту;
- стилістичних засобів (гіперболи, порівняння, метафори, символу)
- вираження комічного й іронічного ефекту;
- підсилення гостроти проблеми;
- асоціативна;
- полемічна;
- впливу на особистість читача;
- передачі специфіки національного менталітету;

- стилістична (вивчення часу, характеристика персонажів, створення місцевого колориту та вивчення умов дії);
- відтворення суспільно-політичної атмосфери.

1.3 Перекладацькі можливості відтворення алюзії в цільовому тексті

На основі фактів, що їх було проаналізовано в попередніх підрозділах, ми можемо сказати, що алюзія є складним для перекладу явищем. Бувають випадки, коли алюзію важко перекласти на пряму через різницю в культурах вихідного і перекладеного текстів і, відповідно, через відмінність асоціативного фону у читачів оригіналу і перекладу. В цьому підрозділі ми спробуємо дослідити, які можливості надає напрацьована перекладацька практика для того, щоб можна було алюзію відтворити найбільш адекватно.

Перш за все, ми виявимо складнощі, які виникають при перекладі алюзії і те, яким чином перекладацька практика пропонує долати ці складнощі. Перекладачі на основі свого власного досвіду, теоретичних спостережень, а також з багатовікової практики художнього перекладу можуть керуватися обґрунтованими вдалим перекладацькими рішеннями стосовно перенесення алюзії в цільовий текст. В цьому підрозділі ми будемо посилатися на праці саме таких науковців та перекладачів, зокрема на праці як С. І. Влахова та С. П. Флорина [Влахов, Флорин 1980], А. Б. Кам'янець [Кам'янець 2010] та О. М. Копильної [Копильна 2007] та інших.

Почнемо з того, що зазначимо наступне: переклад – це процес передачі інформації з однієї мови на іншу. Художній переклад є найбільш складним видом перекладу, і ця складність полягає в специфіці самого художнього тексту,

де дійсність представлена у вигляді образу. Звернений до образного мислення людини, художній текст створений з метою впливу на читача, і може містити будь-який вид інформації, через яку впливати на почуття і емоції, а також виконувати естетичну функцію [Сдобников 2007, с. 345]. Для цього автор такого тексту наповнює його різними засобами виразності, що саме по собі представляє велику складність для перекладача, так як необхідно не тільки передати зміст написаного, але і намагатися зберегти емоційне забарвлення. Таким чином, від перекладача художнього тексту залежить те, як твір буде сприйнята читачем. Пошук найбільш релевантних відповідників і робота з різними прийомами перекладу дозволяє успішно вирішити це завдання, в тому числі при відтворенні алюзій.

Перш за все, проблемою при перекладі є ідентифікація алюзій в тексті оригіналу. Часто перекладачеві буває складно розпізнати алюзію в вихідному тексті, що пояснюється її імпліцитною (прихованою) природою, а також орієнтацією на компетентного, ерудованого читача. Проблема полягає в тому, що якщо на першому етапі алюзія залишається непоміченою в тексті оригіналу, виникає небезпека калькування при перекладі, спотворення вихідного значення алюзійного елемента і самої задумки автора. Тут можуть допомогти певні маркери-критерії розпізнавання алюзій [Бузаджи 2012, с. 68; Leppihalme 1997, р. 62] за допомогою яких перекладач зможе зрозуміти, що саме це і є алюзія.

Алюзії властива культурна обумовленість, отже, неочевидність для людини, що належить до зовсім іншої лінгвокультурогічної дійсності. Алюзії спираються на основі соціокультурні традиції етносу і характеризують специфічні національні способи пізнання світу. До того ж ще однією складністю є той факт, що в більшості випадків алюзії носять авторський характер і зустрічаються в абсолютно різних контекстах [Алексеева 2004, с. 311] Також стоїть питання про неоднозначну природу цього явища, адже алюзії можуть

бути з одного боку одночасно реаліями або грою слів, а з іншого – іменами власними. Отже, способи перекладу потрібно вибирати для кожного випадку окремо.

Усвідомлення сказаного вище є дуже важливим, бо ж для праці з алюзією треба діяти за певним алгоритмом. При перекладі алюзій слід враховувати самого реципієнта, його фонові знання і вік. Якщо реципієнт не володіє знаннями для адекватного сприйняття тексту, то перекладач повинен допомогти йому побачити алюзію, використавши доцільні прийоми перекладу або перекладацький коментар. При виборі стратегії перекладу алюзій перекладачі повинні враховувати потреби читачів. Помилкою буде вважати, що алюзії можна перекладати буквально, ігноруючи їх конотативне та прагматичне значення. Це часто призводить до культурних розбіжностей між оригіналом і перекладом.

А. Кам'янець та О. М. Копильна зауважують, що при відтворенні алюзій потрібно, в першу чергу, визначити їх функції, які вони виконують у певному тексті. Тобто, це відправна точка при виборі способу перекладу алюзій, тому що головною задачею перекладача, на думку дослідниць, залишається передати такі ж почуття та функції, як й в оригіналі [Кам'янець 2010, с. 98; Копильна 2007, с. 132]. С. Влахов та С. Флорін вбачають першим, і досить важливим завданням, визначення джерела алюзії, закликаючи враховувати «прецедентні тексти», тобто такі, які повинні бути знайомими для читача, щоб вони мали змогу впізнати натяк чи посилання на них. Також, за твердженням болгарських перекладознавців, важливою є передача цього джерела алюзії при перекладі не втрачаючи при цьому національного колориту [Влахов 1980, с. 154]. До таких прецедентних текстів, як відомо, належать фольклорна та антична міфологічна спадщина, Біблія, видатні твори світової літератури, звичаї та традиції, історичні події тощо.

Практично всі дослідники, і це важливо відзначити, сходяться на думці,

що для достовірного та правильного трактування авторської алюзії при перекладі необхідно звернути увагу та виділити наступні етапи її активізації: виявлення в тексті, ідентифікація й активізація джерела, визначення функцій, пошук адекватного відповідника в тексті перекладу [Vamman]. Крім того, перекладач повинен врахувати «прозорість» асоціативних зв'язків і в разі необхідності компенсувати втрати асоціативного фону, щоб текст не втратив свою особливість для читача перекладеного варіанту [Копильна 2007, с. 59]. Перекладач повинен максимально сконцентруватись, щоб правильно відчуті присутність алюзій в тексті та отримати хороший кінцевий результат.

Говорячи про способи відтворення алюзії в перекладі С. Влахов і С. Флорін [Влахов, Флорін 1980, с. 150] узагальнюють їх до двох основних: це транскрипція та суто переклад. Транскрипція прагне зберегти «чуже» за рахунок «свого», а переклад прагне «чуже» максимальне наблизити до «свого». У зв'язку зі сказаним, не можливо не згадати Лоуренса Венуті. Він у своїй книзі «The translator`s Invisibility» розглядає питання, якою мірою переклад є інструментом асиміляції та розчинення тексту в мові, що приймає і культури, якою мірою повідомляє про чужість тексту [Venuti 1995, р. 235]. З точки зору Л. Венуті, у традиції перекладу англійською мовою домінує нестримна доместикація, прагнення за допомогою гладкопису звести нанівець усі культурні особливості іншомовних текстів, тенденція до максимальної асиміляції чужих літературних традицій. Венуті критикує цей підхід до перекладу і протиставляє йому необхідність форенізувати текст для того, щоб переклад повідомляв адресату про існування інших культурних норм і впливав на англо-американську культуру, прищеплюючи уявлення про інше, як би «відправляючи читача за кордон» [Venuti 1995]. Він рекомендує перекладачам чинити опір нормам приймаючої культури та мови, що приймає, і різними способами давати адресату зрозуміти, що він має справу з перекладним текстом, створеним в рамках іншої культури.

Не рідко алюзія в носіїв мови викликає асоціацію з певним словом з фольклорним, літературним, біблійним чи фразеологічним джерелом [Виноградов 2001, с. 21]. вони можуть бути крилатими словами чи компонентами крилатих виразів. Наприклад, онім «Юда», перетворився на загальне світове відоме ім'я, звільнивши нас від необхідності обговорювати його. В алюзії є багато слів-ярликів, які відомі та не потребують пояснень і як такому перекладу не підлягають. Але існують і ті, які мало відомі та існують в кожній літературі, але під своїм ім'ям і в інших країнах про цю алюзію могли і не чути. Переклад буде залежати від контексту, яким міг би висвітити зміст алюзій в перекладу тексту. Бувають випадки, коли алюзія вимагає такого перекладу чи такої постановки, за якими можна було б сприйняти як називне, так і семантичне значення.

При роботі з алюзією також використовують доволі часто приблизний переклад, завдяки йому вдається передати предметний зміст алюзії, але при цьому губиться колорит. Не приділяється належної уваги до колориту тією культурі оригіналу тексті. З алюзією при перекладі може працювати і функціональний аналог, або більш відомий завдяки вченому А. Людсканову [Людсканов 1957, с. 145], як функціональний еквівалент. Це дозволяє замінювати алюзію в перекладі тексті іншою, більш зрозумілішою для тієї чи іншої культури перекладеного тексту. А коментарі, як прийом, використовується в тих випадках, коли не має іншого шляху для перекладу, тоді перекладачу слід пояснити, прокоментувати знизу, чи винести в окремий розділ коментар чи протлумачити алюзію.

В практичній частині нашої роботи, нас буде цікавити біблійні алюзії. Треба пам'ятати, що ці алюзії мають цілий ряд особливостей, які треба мати на увазі при роботі з ними.

Першою особливістю є різниця між їх поширеністю в культурах, які різні між собою: у західних текстах вони набагато більш поширені, ніж в текстах,

створених російською мовою. У своїй статті «Особливості вживання та перекладу англійських та російських біблеїзмів» Т. П. Клюкіна детально висвітлює це питання [Клюкіна]. Відмінностей в опрацюванні біблеїзмів між російською і англійською мовами декілька, одну з них автор статті пояснює процесами історичними, котрі відбувалися в Росії на початку двадцятого століття. Саме це призводить до різниці в розумінні та сприйнятті біблійних алюзій читачами різних мовних спільнот. Тобто, алюзія може справити потужний ефект, або ж так і залишитися невпізнаною через те, що читач не знайом з джерелом.

Також, не треба нехтувати тим, що алюзія може виявитися просто незрозумілою читачеві. Саме про це пише С. П. Флорін в книзі «Муки переводческие». Автор говорить, що він проводив експеримент серед знайомих різних професій і його експеримент показав, що люди молодше сорока років, за малим винятком, не знають значення вживаних та записаним ним виразів [Флорин 1983, с. 153]. Тобто, перекладач повинен вміти не тільки розпізнавати алюзію, а також визначати необхідну ступінь експлікації, тобто чи треба робити йому алюзію більш доступною для читача чи ні, адже це може піти в розріз із тим, що автор вирішив донести до читача.

Іншою важливою особливістю перекладу біблійних алюзій можна вважати необхідність певної архаїзації мови перекладу. Це відноситься не тільки до використання лексики, але й синтаксису. Якщо в оригіналі автори вставляють в текст біблійні алюзії, і в читача це не викликає відчуття неприродності тексту, то в перекладі часто це зробити неможливо чи дуже складно.

Але ж якими засобами можна користуватися для того, щоб все ж таки донести алюзію для читача перекладу. Практика перекладу вже надала багато досвіду для відтворення біблійних алюзій. Для того щоб виокремити засоби цього перекладу, ми вирішили відштовхнутися від того, що запропонував і що

узагальнив в свій час в своїй дисертації про алюзивні назви Смірнов Олег Костянтинович [Смірнов 1991, с. 13–14]. Спіратися ми будемо на ці ідеї в тій частині, яка стосується відтворення саме алюзії, яка закладена в іменах. Тому, ми можемо припустити, що способи перекладу, які проаналізовані та узагальнені в цій роботі, будуть справедливі і можуть стати поштовхом для пошуку інших засобів перекладу, та при перекладі біблійних алюзій у тексті, які ми збираємося аналізувати. Якщо це ім'я, то можна використовувати транскрипцію, якщо маркер алюзії виділено не ім'ям, а будь-якою іншою лексичною одиницею, то ми можемо використовувати переклад для того, щоб алюзія була більш явною та зрозумілою реципієнтом мови перекладу, ми можемо подати цю алюзію у вигляді транскрипції з коментарем або без нього. Транскрипція без коментаря більш широко використовується при відтворенні, але мінусом є те, що цей спосіб не є функціонально адекватним, часто він призводить до втрати ідеї, яка була у автора [Смірнов 1991, с. 14]. Якщо передано через коментар, то він може бути як усередині тексту, так і за межами тексту, у вигляді будь-яких глосаріїв, словників, тлумачень, які можуть допомогти дитині, яка це все читатиме або дорослій людині, яка буде аналізувати перекладний текст, цю алюзію зрозуміти в повному обсязі.

Також це може бути описовий переклад, може бути переклад гіперронімом, тобто генералізацією, це може бути заміна на функціональний аналог, під яким ми розумітимемо той варіант, який прийнятий у біблійній традиції сприймаючої культури, маються на увазі такі маркери алюзії, що при перекладі українською мовою трохи коригувалися для того, щоб були сприйняті саме нами, в нашій культурі. А також російсько-орфографічний варіант, тобто традиційний спосіб перекладу алюзії. У зв'язку з тим, що біблійні алюзії дуже поширені і переклад їх вже давно аналізується і використовується, є готові напрацювання та практичні прийоми [Смірнов 1991, с. 14]. Насамперед потрібно використовувати переклад вихідних прецедентних цитат,

ремінісценцій та алюзій у тому вигляді, в якому вони фігурують у тексті Біблії українською мовою. Тобто, для аналізу ми будемо спочатку шукати джерело в англійській Біблії, потім знаходимо це джерело в українській Біблії і дивитися, як там це було перекладено. А потім аналізувати зроблений автором переклад з опорою на те, як це відомо нам щоб ми змогли цю алюзію зрозуміти та розкрити.

Отже, підсумовуємо сказане. На нашу думку, алгоритм перекладознавчого аналізу алюзії може складатися з наступних кроків:

- 1) виокремити маркери алюзії у вихідному тексті і зазначити їх експліцитний або імпліцитний характер;
- 2) віднайти джерело алюзії в культурі оригіналу;
- 3) з'ясувати ступень обізнаності читачів перекладу в джерелі вихідної алюзії;
- 4) виявити основні функції алюзії у вихідному тексті та класифікувати алюзії в вихідному тексті;
- 5) на основі всього, що було з'ясовано вище проінтерпретувати алюзію в тексті оригіналу;
- 6) віднайти релевантні засоби відтворення алюзивних маркерів в цільовому тексті, використовуючи всі засоби відомі у практиці перекладу;
- 7) перевірити повноту відображення функціональних, типологічних, контекстуальних та інших особливостей алюзії, що їх було виокремлено на доперекладцькому етапі;
- 8) зробити висновок про ступінь адекватності перекладеного тексту.

Зауважимо також, що перекладачеві необхідно докласти максимум зусиль, аби той чи інший прийом перекладу був найвлучнішим в кожному конкретному випадку. Також перекладачеві слід оцінювати різні варіанти при роботі і при необхідності проводити адаптацію, зважаючи на потенційного читача твору в перекладі, а також на рівень знайомства і розуміння таким

читачем текстів Біблії. Перекладачеві треба йти до мети, щоб при будь-якій можливості передати не просто зміст алюзії, а її культурно-асоціативний потенціал у повному обсязі.

РОЗДІЛ 2

АЛЮЗИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЦИКЛУ К. С. ЛЬЮЇСА ПРО НАРНІЮ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З ЦИМ ПРОБЛЕМУ ПЕРЕКЛАДУ

2.1 Світоглядні засади творчості К. С. Льюїса як тригер алюзивності циклу Хроніки Нарнії

Філософська творчість Клайва Льюїса і до сьогодні популярна не тільки серед дітей, а і серед дорослих читачів. Проблеми, які підіймає автор у своїх книгах мають зв'язок з духовністю, релігією, християнством, Святим Письмом, поняттям людського буття, осмисленням призначення і діяльності людини на землі та на небі, іншій країні, іншому світі. Саме через це літературна спадщина письменника є актуальною і на даний час та корисною для дітей і дорослих. Твори автора не тільки просто цікаві, а ще мають глибоке філософське підґрунтя.

При вивченні творчості К. С. Льюїса можна помітити, що його творчість дуже широка. На нашій вітчизняній території праць, які були б присвячених Льюїсу, вкрай мало. Нажаль, дуже небагато російськомовних критиків присвятили свої праці творам К. С. Льюїса. Дуже приємно споглядати який спадок представляють інші країни, де навіть є ціла інститутів по дослідженню творчої спадщини автора [Бушняк]. Серед російських літературознавців не можна не відмітити статті відомої перекладачки «Хронік Нарнії» Н. Трауберг [Трауберг 1992, с. 329]. Основною темою праць є біблейські мотиви повістей.

Існують як мінімум два припущення, що саме вплинула та надихнуло Льюїса на створення казкової країни. Але спочатку поговоримо про само автора, та чому ж він писав цикли з алюзіями на Біблію.

Клайв Стейплз Льюїс (1898-1963) – британський письменник, поет, викладач і богослов. У ранньому дитинстві Клайв був обділений материнською увагою, про нього піклувалася няня Лізі, яка вечорами читала вголос чарівні казки Беатріс Поттер, які дуже подобалися йому. Перебуваючи під враженням від історій про те, що тварини розмовляють, Льюїс придумував власні сюжети, дія яких розгорталася в фантастичному світі Самшит. Льюїс закінчив Оксфордський університет, отримавши спочатку ступінь бакалавра, а потім магістра. Він залишився в навчальному коледжі на посаді викладача філософії, а після обрання членом наукового товариства почав читати лекції з англійської літератури [Алексеев 2002, с. 108].

Льюїс був близьким другом іншого відомого британського письменника, автора знаменитої епопеї «Володар перстнів» Джона Р. Р. Толкіна. Він мав величезний вплив на автора. Обидва вчилися в Оксфорді на факультеті англійської мови і літератури та в тридцять років були активними членами літературної групи «Інклінгі». Саме завдяки Толкіну Льюїс повернувся в релігію, до якої втратив інтерес в підлітковому віці під впливом викладача, який

дотримувався атеїстичних поглядів. Льюїс повернувся в лоно англіканської церкви, в якій і був хрещений при народженні. [МакГрат 2019, с. 93].

Як вже було зазначено, то після смерті матері та під впливом викладачам він розлютився та відвернувся від Бога, але дякуючи своєму другу Джону Р. Р. Толкіну він знову повернувся до церкви, саме тому в його творах присутні моменти відступу від чогось священного, прощення та повернення, та ця казкова країна була тим, де він зможе бути щасливим, не дивлячись на те, що він пережив. Також, інша версія стосовно створення Нарнії є гори Моне графства Давн, які звеличуються в Північній Ірландії [Мамаева 1999, с. 115]. Так як автор жив під впливом двох культур, британської та ірландської, то дуже часто можна зустріти запозичення з казок саме цих культур.

Створюючи Нарнію, К. С. Льюїс, як і Дж. Р. Р. Толкін, використав літературу попередніх епох, при цьому багато в чому переробляючи традиційні міфи для свого чарівного світу [Simonson]. Англійський письменник переосмислює безліч міфологічних пластів через призму християнської традиції, розглядає міфи та легенди як ще один крок у розвитку шляху людини до віри. Він пише свої твори зрозумілими в першу чергу для дітей, адже за жанром це казка, у книзі «Лев, чаклунка та платтяна шафа» порушуються такі релігійні проблеми як гріх і викуплення, зрада та прощення.

Біблійний пласт у «Хроніках Нарнії» був надзвичайно важливим для письменника. Аслан – творець Нарнії, його образ можна як образ Христа, старозавітним символом якого є лев. У повісті «"Підкорювач зорі", або Плавання на край світу» Аслан постає перед героями у вигляді ягняти – це пряме посилення до Євангелія [Simonson]. Аслан створює Нарнію з допомогою пісні – алюзія створення словом; він, як і Христос, приносить себе в жертву заради Едмунда, бере його страждання на себе і воскресає. Цей епізод відсилає до сюжету про страту та воскресіння Ісуса [Мамаева 1999, с. 118].

Незважаючи на безліч алюзій на Біблію, не можна розглядати цикл «Хроніки Нарнії» як переказ біблійних сюжетів. Сам К.С. Льюїс писав: *«Я не говорю: «Давайте представим Іисуса, як Он есть, в виде Льва Нарнии». Я говорю: «Предположим, была бы такая страна Нарния, и Сын Божий, как Он стал Человеком в нашем мире, стал бы там Львом, и представим, что бы могло случиться»* [Льюїс 1991, с. 154].

Основа книги, яку ми обрали для аналізу – це не тільки гострота сюжету і пригоди героїв, а християнська філософія і моральність людства. Попередній життєвий досвід Клайва Льюїса, звичайно, вплинув на його твір, адже в ньому поєднані класичні ідеї боротьби добра і зла, Бога і диявола, людини і природи в захоплюючій, ненав'язливій формі, яка може бути зрозумілою навіть дитині. Льюїс вміє описати такі складно-вловимі і майже невимовні моменти внутрішніх переживань людини. Так ми переживаємо весь спектр емоцій – страх, огиду, тривогу, смиренність, сміх, розчарування, замилювання і захоплення від книги.

Все це проявляється в алюзіях і наступні підрозділи будуть присвячені з'ясуванню того, як алюзії формують біблійний інтертекст у цій повісті. Аналіз показав, що алюзії, які зустрічаються в оригіналі цієї повісті, належать головним чином до: Старого Заповіту, Нового Заповіту, а також дуже багато алюзія на Ісуса Христа. Саме в такій послідовності ми будемо розглядати прояви алюзивного інтертекстуального фона далі

2.2 Алюзії на Старий Заповіт

Алюзії на Старий Заповіт в оригіналі К. Льюїса марковані у різні способи. Так, маркером може стати одне слово, семантика якого відсилає читача до

певних біблійних образів або подій. Наприклад після того, як Люсі перший раз повернулася з Нарнії, Едмунд не повірив їй, він навіть обізвав її пришепелкуватою. Він не вгамовувався і часто глузував, питаючи в неї чи не знайшла вона браму до інших світів у буфеті чи іншому місці. Поведінка Едмунда описується так:

ВТ: “... *but Edmund could be spiteful, and on this occasion he was spiteful*” [Lewis].

ПТ: «...Едмунд, який іноді бував досить уїдлигим, нещадно з неї кепкував» [Льюїс].

Прикметник “*spiteful*”, який має такі значення як «уїдливий, злий, негідний» [Єфремова 2000, с. 345]. одразу відсилає нас до Приповістей 16 розділу 27 вірша. Цю книгу Приповістей написала наймудріша людина світу, яка була і яка буде, так сказано в Старому Заповіті. Приповіді цар Соломон написав для майбутнього покоління. Методи, про які писав мудрий цар, працюють і досі. В Приповідях, там, де йдеться про людину, яка в своїх думках має злі помисли читаємо : “*A scoundrel plots evil, and on their lips it is like a scorching fire*” (Prov. 16:27) [Bible].

Алюзія в казці носить імпліцитний характер, адже читач не знаючи Приповістей, може несвідомо пропустити її. Автор використовує експресивну функцію, щоб показати своє відношення до Едмунда та сформувати у читача подібне ж відношення, адже ми одразу бачимо підтвердження вказаної характеристики персонажу, Едмунд не забував за кожної хвилиною покепкувати з неї і нагадати про цей випадок з казкової країною і що ніхто окрім неї її не бачив.

В цільовому тексті прикметниковий маркер алюзії відтворено як «*досить уїдливий*», що є вельми влучно, адже позначає людину, яка мислить зло у своїх думках і чинить його. Переклад є адекватним у цьому випадку.

Алюзії на Старий Заповіт можуть маркуватися розгорнутим висловлюванням. Наприклад, коли Люсі тільки-но потрапила у казкову країну, їй зустрівся фавн, який запросив дівчинку до себе та за чашечкою чаю розповів про те, як добре було жити в Нарнії, коли Аслан, володар лісу, був на землі, коли панувала весна і усюди було чудово:

BT: “...and then the streams would run with wine instead of water and the whole forest would give itself up to jollification for weeks on end” [Lewis].

PT: «... у струмках замість води текло вино, а веселошам у лісі не було кінця-краю» [Льюїс].

Алюзія проявляє себе через вислів “the streams would run with wine” і відсилає нас до П’ятикнижжя Мойсея. Народ Божий був у Єгипті вже кілька років у полоні, але через Мойсея Бог пообіцяв звільнити визволити його від рабства і вести в край, де тече в струмках молоко та мед: “So I have come down to rescue them from the hand of the Egyptians and to bring them up out of that land into a good and spacious land, a land flowing with milk and honey” (Ex. 3:8) [Bible].

Мабуть, цю історія знають усі школярі, адже в програмі вона є, особливо пам’ятають 10 кар єгипетських. Тому ми можемо твердити, що алюзія носить експліцитний характер та може бути впізнана читачем. Алюзія виконує стилістичну функцію та функцію передачі специфіки національно менталітету. Використовуючи ці функції автор брав до уваги характеристику персонажів, як жили в країні, їх умови проживання на той час, як було добре тоді і що зараз, вони цього не мають.

В перекладі молоко та мед замінюється вином, що є також дивним, адже не існує таких річок, де води не має. Перекладач дослівно передав маркування алюзії, використовуючи також порівняння води з вином. Переклад є адекватним та зрозумілим. Автор хотів показати, що навіть після ночі завжди приходить світло, що якщо тому здається, що все погано, то усе скоро зміниться, треба трохи зачекати і щось робити (подібні приклади див. додаток В).

Іншою алюзією є видозмінена цитата тексту, коли Люсі та Едмунд потрапили разом до країни. Люсі вже знала дорогу та пішла до свого друга фавна, а Едмунд, поки роздивлявся навкруги, потрапив вже до Білої Чаклунки, вона і пригостила його солодошами, які пам'яталися йому потім довго. Пропускаючи слова Люсі про королеву поміж вух, він не дуже вірив сестрі, адже пам'ятав, що королева обіцяла зробити його своїм спадкоємцем.

ВТ: *“But he still wanted to taste that Turkish Delight again more than he wanted anything else”* [Lewis].

ПТ: *«Та попри всі слова, він марив мармеладом і ладен був на все, аби дістатися до нього знов»* [Льюїс].

Маркером алюзії є усе речення. Алюзія – імпліцитного характеру, адже необізнаний читач не зможе одразу звернути на неї увагу. Цитата відсилає нас до Приповістей *““They hit me,” you will say, “but I’m not hurt! They beat me, but I don’t feel it! When will I wake up so I can find another drink””* (Prov.23:35) [Bible]. Соломон у цьому розділі дає настанови своєму синові. Схоже на те, як Люсі говорила Едмунду про королеву, оберігаючи його від наслідків дурного впливу та дружби. Соломон застерігає, щоб він навіть не дивився на вино, адже спочатку воно гарне, а кінець буде кусатиме, а потім після того як прокинешся, ти будеш шукати знову вина і знов, і знов. Що і трапилося з Едмундом, його думки були усі в цих солодошах.

Автор використовує функцію підсилення гостроти проблеми. Він наголошує на тому, що Едмунд вже не може мислити, в нього усі думки про цей мармелад, навіть якщо він бачить, що людина, яка дала йому це, погана.

Автору перекладу вдалося передати суть того, що Едмунд був ладен на все, щоб з'їсти ще. Але турецькі солодощі він замінив на мармелад, губиться колорит цих солодощів, трохи не зрозуміло, який же повинен бути мармелад, щоб хотіти його ще. А ось на мові оригіналі зрозуміло, що це щось заморське та смачне-смачне, за яке можна і постраждати, щоб отримати його ще. Також не

дуже добре передана думка того, що він хотів мармелад більш за все, що ніщо не могло замінити йому ці солодощі та ніхто. Переклад є адекватним, але він не повністю передає атмосферу та задум цієї алюзії. Автор хоче нас застерегти, щоб ми не слухали свої бажання настільки, що вони б нам зривали голову та затьмарювали наш ясний розум.

Наступна алюзія виражена реченнями, які сказав містер Бобер, сидячи разом і спілкуючись про час, який наступив в Нарнії і що треба робити надалі:

BT: *“We must go on and meet him. That's our only chance now”* [Lewis].

PT: *«Перш за все ми повинні зустріти Аслана. Він – єдина наша надія»* [Льюїс].

Алюзія має експліцитний характер, адже надія людей є тільки на Бога. Є навіть вислів: «Як тривога, то до Бога». Люди завжди покладали надії на того, хто створив наш світ кілька тисяч років тому. Цю алюзію ми можемо знайти у Псалмах. Псалми – це пісні хвали до Бога, більшість з них написав цар Давид. Він розумів, що лише покладаючи надію на Бога в його житті буде сенс та спокій. Він говорить: *“But now, Lord, what do I look for? My hope is in you”* (Ps. 39:7) [Bible]. Не дивлячись на те, що кожна дитина у школі дізнається про пастушка Давида який зміг здолати велетня Голіафа, вона не зможе точно сказати, хто написав ці рядки. В останні часи, молодь покладає надії на друзів, гроші чи батьків і дуже рідко хто згадує про того, хто створив усе, що ми маємо. Бобри добре пам’ятали те, чого їх навчили їхні батьки і знали, що прийде Аслан і усе змінить.

Автор використовує функцію підсилення гостроти проблеми, показуючи нам що бобер та бобриха покладали надію на Аслана та чекали його, більш того, вони чули, що він вже поряд. При перекладі на українську мову автор дуже гарно передав атмосферу відчаю того, що герої більш нічого не мають, що вони тільки мають надію на Аслана, що вони немічні та розуміють усе своє положення. Переклад є адекватним та чітким.

Наступна алюзія проявляється в думках Едмунда. Коли діти усі разом потрапили в Нарнію, вони зрозуміли, що Люсі була права і звинувачували Едмунда в його поведінці:

ВТ: “... *but Edmund was saying to himself, «I'll pay you all out for this, you pack of stuck-up, selfsatisfied prigs»* [Lewis].

ПТ: «*Ви ще пошкодуєте, тихаті самовдоволені дурники*» [Льюїс].

Думки героя сповненні алюзивного смислу, а сама алюзія носить імпліцитний характер. Вона відноситься до Старого Заповіту, до книги Приповістей Соломона. Цар починає цю главу з того, що порівнює людину, яка любить знання, і ту, яка не любить, коли її хтось повчає. Також він порівнює підступну людину, що на розумі у неї одне зло, та радісну, що вона має мир та спокій: “*Deceit is in the hearts of those who plot evil, but those who promote peace have joy*” (Prov. 12:20) [Bible]. Саме це порівняння з підступною людиною нагадує нам Едмунда, адже він думає тільки про помсту, він мріє про те, що Чаклунка візьме його до себе і посадить на трон.

Автор використовує функцію впливу на читача. Він за допомогою функції стилістичних засобів передає нам свій настрій стосовно героя, його думки є відображенням самого героя, думки є темними та поганими, саме як і він. При відтворенні алюзії на українську мову перекладачеві не вдалося передати те, що є в оригіналі. Він не додає момент того, що буде помста, що він готовий поборотися за те, щоб їм було погано. Епітети підібрані добре, але упускається “*pack of*”, яке додає та передає настрої героя в мові оригіналу. Переклад є адекватним, але не чітким. Автор хотів показати нам, як небезпечно мати на когось образ. Коли ми ображені, то ми не можемо думати ясніше, ми не думаємо ні про що, окрім помсти та як зробити людям, на яких ми ображаємося якомога поганіше. Автор осуджує за це Едмунда.

2.3 Алюзія на Новий Заповіт

Алюзії на Новий Заповіт також дуже різноманітні, і також виділяються через різні маркери. Так маркером може стати одне слово, словосполучення, цитата.

Наступний приклад біблійної алюзії виявляється через словосполучення слів в реченні, коли Люсі вперше потрапила у казкову країну. Містер Тумнус запросив дівчинку додому. Він розумів, що своїми діями він обманює дівчинку, та замилює очі, щоб донести усе королеві, поки дівчинка буде спати спокійно і нічого не підозрювати, та в цей же час він зрозумів, що відрікається від принципів, які мав він та його сім'я. Його плач був доказ того, що він все зрозумів, зрозумів своє положення та що він накоїв:

BT: *“But a moment later she asked, «Mr Tumnus! Whatever is the matter?» for the Faun's brown eyes had filled with tears and then the tears began trickling down its cheeks, and soon they were running off the end of its nose; and at last it covered its face with its hands and began to howl”* [Lewis].

ПТ: *«Вона підвела очі на фавна та запнулася. – Пане Тумнусе, що з вами?! – У його карих очах бриніли сльози, що за мить рясним потоком струменіли по щоках та стікали з кінчика носа. За хвилину невтішний фавн затулив обличчя руками та заривав ще дужче»* [Льюїс].

Маркерами алюзії є словосполучення *“the tears began trickling”*, а сама алюзія носить імпліцитний характер. Ця ситуація є алюзією на подію, яка описана в Євангелії: *“And he went outside and wept bitterly”* (Luke 22:62) [Bible]. Апостол Петро клявся Ісусу, що які б не були обставини, він ніколи не зречеться Його, але ми бачимо, що Петро зрікся Ісуса 3 рази, сказавши, що він ніколи навіть не знав Його. Коли ж проспівав півень, то він згадав, що він

обіцяв бути вірним своїм словам завжди. Так само як і Фавн: він зрозумів, що накоїв.

Перекладачу вдалося передати всю гостроту проблеми та підсилити її, адже саме таку функцію виконує алюзія в даному прикладі. Переклад є адекватним. Автор через цю алюзію вчить свого маленького читача брати відповідальність за свої вчинки, не боятися їх визнавати та каятися, щоб не було пізно (подібні приклади див. додаток Г).

Також алюзією на Новий Заповіт може бути і видозмінена цитата. Коли діти були у бобрів, вони розповідали про те, що сказали їм їх батьки, про те, як буде коли прийде до них Аслан:

ВТ: *“Aslan is coming! When he comes there will be no more harm in the world”* [Lewis].

ПТ: *«Аслан іде! Коли він прийде – не буде в світі більше кривди»* [Льюїс].

Ця видозмінена цитата формує алюзію, яка носить експліцитний характер. Вона прямо та чітко показує, що в світі не буде нічого поганого та злого, коли прийде Аслан, творець усього живого. Вона відсилає нас до останньої книги Нового Заповіту:

“He will wipe every tear from their eyes. There will be no more death or mourning or crying or pain, for the old order of things has passed away”(Revel. 21:4) [Bible].

Коли Іоанн був на острові Патмос в Греції сам Бог показав йому, що буде з нашим світом, а також що буде, коли прийде Він. Бог сказав, що усе зміниться і більше не буде хвороби, плачу чи смерті на землі, що зараз є повсякденним явищем та він передав це наступному поколінню і всі чекають на це, так само як і бобер з сім'єю чекають змін, які принесе Аслан.

Автор в оригіналі тексту використав функцію підсилення гостроти проблеми та дуже добре зіграв на контрасті проблем героїв. Зараз у них все погано, вони не до кінця розуміють, що їм слід робити та куди бігти, але

знають, що коли прийде Аслан, то ситуація зміниться на краще. Вони живуть цим очікуванням.

В цільовому тексті автор дуже чітко та точно передав алюзію, створивши потрібну атмосферу та підсиливши її контрастом. Переклад є адекватним у цьому випадку.

Алюзії на Новий Заповіт можуть маркуватися також одним іменником. Коли Аслан зустрівся з Чаклункою, а Едмунд вже все зрозумів і повернувся до своїх, то при зустрічі королева нагадала Аслану, що в його команді не всі мають право там бути:

ВТ: “”*You have a traitor there, Aslan,*» *said the Witch*” [Lewis].

ПТ: «*У твоїй табір, Аслане, – украдливо почала Чаклунка, – устряв зрадник*» [Льюїс].

Маркером алюзії є іменник “*a traitor*”, який носить експліцитний характер і нагадує нам про подію, яка відбулася в Євангелії. Коли Ісус разом з дванадцятьма учнями вечеряв, то він розповів про те, що його чекає і що один з них зрадить його: “*Truly I tell you, one of you will betray me*” (Matt. 26:21) [Bible]. Юда також був з Ісусом, як і учні цілодобово, і це було дивно, що хтось з учнів зрадить свого вчителя, але це відбулося, і досі ця історія є повчальною.

Алюзія виконує функцію підсилення гостроти проблеми. Автор, використовуючи цю алюзію, хоче наголосити, що ніхто і подумати не міг, що Едмунд зрадить свої сім’ю та заради якихось благ перейде на бік королеви.

При відтворенні алюзії перекладач дуже чітко та добре передав зміст алюзії, він додав навіть тон, з яким королева це сказала, тим самим створюючи атмосферу моменту. Переклад є адекватним у цьому випадку.

Не можна не звернути увагу на наступну алюзію у книзі, коли Бобер пішов, щоб піймати риби для столу. Ловити рибу це не така і легка справа, особливо взимку. Бобер пішов на річку до ополонки і зробилося справжнє чудо. У тексті це зображено наступним чином:

BT: “...then suddenly shot in his paw, and before you could say Jack Robinson ha whisked out a beautiful trout. Then he did it all over again until they had a fine catch of fish” [Lewis].

ПТ: «*Раптом він запхнув лапу в ополонку – ви б і оком не встигли змигнути! – і витягнув звідти чудову форель. Так він раз за разом запускав лапу в ополонку, доки не наловив вдосталь риби*» [Льюїс].

Маркерам алюзії є видозмінена цитата з Євангелії, яка носить експліцитний характер та може бути впізнана майже кожним читачем, хто хоч раз читав про чудеса Ісуса на землі:

“He said, “Throw your net on the right side of the boat and you will find some.” When they did, they were unable to haul the net in because of the large number of fish. So Simon Peter climbed back into the boat and dragged the net ashore. It was full of large fish, 153, but even with so many the net was not torn” (John 21:6,11) [Bible].

Учні Ісуса ловили усю ніч рибу та нічого не спіймали, на ранок вони повернулися на берег та зустріли Ісуса, який сказав, що треба закинути неводи справа від човна. Вони послухалися Ісуса і сталося чудо. Вони зловили стільки риби, що вже не змогли і тягнути, але неводи не прорвалися, не дивлячись на таку кількість риби.

Алюзія виконує функцію впливу на особистість читача, адже читач бачить чудо і ще більш поринає в цю загадкову країну, де все таке справжнє, і в той же час, особливе. При перекладі цієї алюзії на українську мову перекладач використав функціональний аналог, щоб нам було більш зрозумілим, адже в нашій культурі немає Джека Робінсона і ми б не зрозуміли цього фразеологізму, він дуже добре передав опис того, що відбулося, підкресливши, що вони зловили стільки риби, скільки їм було потрібно. Переклад є адекватним.

Маркерами алюзії на Новий Заповіт можуть бути і одиниці, які позначають переживання героїв. Фавн під час розмови з Люсі зрозумів, що насправді служачи Нарнії він служив злу, яке уособлене в королеві:

ВТ: *””Oh - oh - oh!” sobbed Mr Tumnus, “I’m crying because I’m such a bad Faun””* [Lewis].

ПТ: «– А-а-а... – ще дужче заривав фавн. – Я плачу, бо я поганий, поганий фавн!» [Льюїс].

Маркерами алюзії в прикладі є слова фавна *“I’m such a bad Faun”*. Він вважає себе таким тому, що робив справи, які доручала йому королева, не розуміючи, що вона є справжнє зло, а тут нібито відкрив очі на всю ситуацію. Алюзія є імпліцитна, навіть якщо читач знайомий з Новим Заповітом, це не означає, що він згадає, що про себе говорив апостол Павло, відомий перед цим як Савл: *“For I am the least of the apostles and do not even deserve to be called an apostle, because I persecuted the church of God”* (1 Cor. 15:9) [Bible].

До зустрічі з Богом Савл був гонителем церкви Божої, але роблячи це, він думав, що цим він служить Богові та приносить користь. І одного дня на шляху до Дамаску йому з’явився янгол і пояснив, що відбувається. Савл розуміє усю свою неміч і своє положення, але Бог його простив і він продовжив служити, але роблячи все для Бога, якого тепер знав, і Бог його простив. Так само і в книзі, фавн був прощений і робив тепер усе для Аслана.

Ця алюзія виконує в творі стилістичну функцію. При перекладі цієї алюзії автор випускає доволі важливе слово *“such”* і перекладає це повтором прикметника. Нажаль, це не додає до алюзії важливої нотки, адже ми лише розуміємо, що герой вчинив погано, але не відчуваємо, чи є він одним із таких же поганих жителів Нарнії, чи тільки він один такий. Переклад не є стовідсотково адекватним.

2.4 Алюзії на Ісуса Христа

У книзі «Лев, Чаклунка і чарівна шафа» багато алюзій на Ісуса Христа, а саме на його страждання перед розп'яттям на хресті. Одна із алюзій міститься в уривку, коли Аслан погодився піти на мучення ради Едмунда. Хлопець був винен, він зрадив своїх і за законами Нарнії він повинен був померти. Але Аслан вирішив піти на смерть заради нього. Візьмемо до уваги речення:

BT: *“I am sad and lonely. Lay your hands on my mane so that I can feel you are there and let us walk like that”* [Lewis].

ПТ: *«Мені самотньо, і то журба мене з ніг валить. Покладіть свої долони мені на гриву. Я відчуватиму ваш дотик і знатиму, що ви зі мною»* [Льюїс].

Алюзія відчутна в реченні: *“I can feel you are there, sad and lonely, walk like that, keep watch with me”*. Ця алюзія носить імпліцитний характер. Джерело алюзії є Біблійний текст на події перед розп'яттям Ісуса: *“Then he said to them, “My soul is overwhelmed with sorrow to the point of death. Stay here and keep watch with me””* (Matt. 26:38) [Bible]. Коли в Юду вже ввійшов сатана та він пішов зраджувати Ісуса за тридцять срібляників, Ісус розуміючи, що його час прийшов, взяв свої учнів та пішов молитися на гору до свого Батька. Він був у печалі, у повному відчаї, йому було дуже важко, адже він не зробив нічого погано, але заради людей, він погодився померти, щоб ми мали життя вічно.

У цьому прикладі використана експресивна функція для вираження в читача почуття журби, відчаю та жалю до героя, а також функція впливу на особистість читача. Так як ця книга написана для дітей, то впевнена, що не знайдеться дитини, яка б не співчувала Аслану в цей момент. Ці речення є гарним натяком на те, що це не просто слова, як може бути самотньо, коли с тобою хтось є, нащо Аслану присутність когось, якщо він цар звірів, це

переносить нас у події, коли Христос взяв своїх учнів і просив їх побути з ним трохи.

Автор перекладу також спробував передати атмосферу моменту самотності при присутності людей. Він додає: «*журба мене з ніг валить*». Цього не було в оригіналі тексту, але це допомагає нам більш відчутти нестерпної скрухи. Але автор випускає з виду важливу фразу “*let us walk like that*”, додаючи слово «*дотик*», але повністю втрачає цю важливу фразу для розуміння та впізнання алюзії в перекладі. При перекладі важливо було передати почуття самотності, смутку, скорботи, важливості бути разом з героєм, підтримати його та разом побути, прогулятися. Переклад цієї алюзії є майже стовідсотково адекватним. Автор використовує її, щоб розповісти прості істини Євангелія через Аслана. Дитина може не зрозуміти, чого Ісус пішов на хрест, а от чого пішов Аслан до Чаклунки замість Едмунда зрозуміє на сто відсотків. Адже Аслан так любив цих дітей, що по іншому і бути не могло. Він погодився взяти вину на себе і піти на смерть (подібні приклади див. додаток Д).

Також алюзії на Ісуса можуть бути описані в цілому уривку, коли ціла ніч була у владі Чаклунки. Аслан підкорився їй, віддав свою душу заради зрадника Едмунду, а вона не гаяла час, та знущалася. Схована алюзія на Ісуса є в уривку, де описується дії тих, хто служив королеві:

ВТ: “*And they surged round Aslan, jeering at him, saying things like “Puss, Puss! Poor Pussy,” and “How many mice have you caught today, Cat?” and “Would you like a saucer of milk, Pussums”*” [Lewis].

ПТ: «*Вони знущалися з нього, примовляючи:*

– *Киць-киць-киць, де твоя славетна міць?!*

– *Чи спіймало кошеня мишенятко цього дня? Мабуть, облизня спіймало, а того йому замало!*

– *Нашій киці спозранку не побачити сніданку! Молочка їй треба дати наостанок похлебтати»* [Льюїс].

Коли Чаклунка разом з своїми підданими знущалася над Асланом, вони побрили його, зв'язали його та робили усе, що хотіли з ним. Маркером алюзії є присудок “*jeering at him*”, який носить імпліцитний характер і не буде зрозумілим читачеві. Але це є алюзією на події, які відбувалися близько 2000 років тому в Юдеї. Коли Ісуса воїни його зв'язали та повели до преторія, де зібрався увесь полк воїнів, вони і знущалися над ним. Вони зв'язали його, били, просили пророкувати хто його вдарив, говорили так, ніби він винен в усіх провинах того часу:

“The soldiers led Jesus away into the palace (that is, the Praetorium) and called together the whole company of soldiers. They put a purple robe on him, then twisted together a crown of thorns and set it on him. And they began to call out to him, “Hail, king of the Jews!” Again and again they struck him on the head with a staff and spit on him. Falling on their knees, they paid homage to him. And when they had mocked him, they took off the purple robe and put his own clothes on him. Then they led him out to crucify him” (Mark 15:16-20) [Bible]. Події у казці є відголоском того, що сталося з Ісусом.

Автор використав функцію вираження іронічного ефекту, а також функцію впливу на читача. Через цю алюзію автор хотів показати дії, які вони робили, показати як вони знущалися, але це тільки тому, що він був зв'язаний та не мав сили щось зробити. При відтворенні на українську мову перекладачу вдалося дуже точно перекласти усі фрази та передати атмосферу уривку. Він додає також свого, щоб було зрозумілим у культурі перекладу та читачеві, який буде читати про цю подію в цільовому тексті. Автор не просто так робить так, щоб ті, хто знущався говорили про мишок, адже ми всі знаємо, що мишок ловлять тільки котики, а не цар звірів – лев.

Перекладач робить це в римованому стилі, щоб читач міг прочитати це з ноткою іронії. За допомогою рими читач легше зможе відчутти та сприйняти події, які описуються. Перекладач додав, що це останні години, і на останок

вони нібито хочуть зробити щось добре, але все це сказано з іронією та глузуванням по відношенню до Аслана. Переклад не є точним, але він якомога краще передав атмосферу моменту, за допомогою рими та розширення іронічного ефекту. Автор твору хотів показати дітям, що таке зло, хотів показати, до чого погані наміри можуть привести і що ти вже навіть не будеш бачити, що в твоїх діях не так. Адже вони навіть не розуміли до кінця, що вони роблять.

В цій же главі ми бачимо іншу алюзію на Ісуса, а саме поведінка Аслана, коли його зв'язували, коли нитки впивалися йому в тіло, а він не вронив навіть ані звуку:

ВТ: *“But he made no noise, even when the enemies, straining and tugging, pulled the cords so tight that they cut into his flesh”* [Lewis].

ПТ: *«Та він не зронив ані стогону, навіть коли туго-натуго стягнуті вузли та петлі уп'ялися в його тіло»* [Льюїс].

Маркером алюзії є словосполучення *“made no noise”*. Алюзія є імпліцитна. Словосполучення відсилає нас до пророцтва в книзі Ісая і ототожнює нам поведінку Аслана з поведінкою Ісуса перед тим, як він був розіп'ятий на хресті. Ісуса зв'язали, він страждав, але він не вимовив ані звуку, він не став прирікатися з тими, хто несправедливо повів його на страждання: *“He was oppressed and afflicted, yet he did not open his mouth; he was led like a lamb to the slaughter, and as a sheep before its shearers is silent”* (Is. 53:27) [Bible]. Він порівнюється з ягням, який проваджений на заколення і не може навіть посперечатися.

Використовуючи функцію підсилення проблеми, автор хотів показати, що Аслан не був винен у тому. Він добровільно вирішив піти на цю жертву. При відтворенні алюзії перекладач дуже влучно наголошує, що Аслан *«не зронив ані стогону»*, коли над ним знущалися приятелі королеви, так само як і Ісус. Він

використовує присудок «уп'ялися в його тіло» для того, щоб ми змогли відчутти страждання, які переніс Аслан заради життя Едмунда.

Перекладач дуже добре відтворив алюзію, не змінивши її стиль та переклавши її доцільно. Переклад є чітким та адекватним: автор твору вчить нас і показую, на що здатні ті, хто дуже нас люблять, а ми можемо навіть не знати про їх великий вплив на нашу долю.

Маркерами на Ісуса можуть бути не тільки слова героїв чи думки, а ще їх вираз обличчя. Наступна алюзія міститься у події, коли Чаклунка, вдосталь познущавшись над Асланом, скинула мантию і почала гострити ножа, щоб зробити те, заради чого вони сюди прийшли. Вона наблизилась до Аслана і яке ж було її здивування, коли в його погляді вона не побачила страху, не побачила відчаю, а лише печаль. Саме в цьому уривку захована алюзія на Ісуса:

ВТ: “... *but his looked up at the sky, still quiet, neither angry nor afraid, but a little sad*” [Lewis].

ПТ: «... а Аслан дивився у небеса – у погляді ані злості, ані остраху, лише печаль» [Льюїс].

Алюзія у вихідному тексті носить імпліцитний характер, вона ховається у цих строках та є алюзією на Євангелії: “*Jesus said, “Father, forgive them, for they do not know what they are doing”*” (Luke 23:34) [Bible]. Коли Ісус висів на хресті поміж двох розбійників, а стража знущала над ним, хтось замість води оцет подавав, хтось кидав жереба за його одягу, а хтось стояв та плакав, як Люсі з сестрою (вони стояли та дивилися на знущання над Асланом). Ісус, як і Аслан, розумів, що серцями володіє зло, тому вони таке і чинять, до кінця не розуміючи, що і як. На його обличчі був спокій і він лише просив пробачення у Отця за цих людей.

Автор використовує стилістичну функцію, порівнюючи почуття Аслана, які, на думку королеви, повинні в нього бути, з тими, які насправді переживав лев. Алюзія натякає на джерело, але не називає його прямо. При перекладі

алюзія була не повністю відтворена перекладачем. Він випустив доволі важливу вказівку на те, що Аслан і досі був у спокої, а також упустив важливе слово “*but a little*”, адже печаль – це не все, що було на обличчі, її було не «багато», як ми можемо прочитати у перекладеному тексті. Переклад не є точний, хоча він підкреслює, що не було страху за те, що з ним роблять, але не до кінця передає алюзію. Автор хотів показати, як сильно Аслан любив Едмунда, що пішов заради нього на смерть і був впевнений до кінця, що зробив це не просто так.

Алюзії на Ісуса Христа зустрічаються не лише при описі зовнішності Аслан, але й при розповіді про вчинки, які вони робили і які є схожими. Коли Аслан зібрав усіх, то він розумів, що всі втомилися і їм треба підкріпитися, адже наступного дня їм належить мати багато сил. Аслан не прийшов з торбами для них, але не дивлячись на це, усі мали вдосталь їжі та чаю, ніхто не знав звідки все це, але всі зрозуміли, що то зробив Аслан:

BT: “*How Aslan provided food for them all I don't know; but somehow or other they found themselves all sitting down on the grass to a fine high tea at about eight o'clock*” [Lewis].

ПТ: «*Як, коли і де Аслан добув їжу на всіх – про те мені невідомо. Але, так чи інакше, о восьмій вечора всі вже сиділи на траві, попиваючи запашний чай*» [Льюїс].

Алюзія носить експліцитний характер, адже такі чудеса не зустрічаються кожного дня чи навіть у наш час є рідкістю та справжнім чудом. Алюзія відсилає нас до подій, які відбулися в Євангелії: коли Ісус зібрав народ, він їх вчив і розумів, що буде не добре відпустити їх голодними, адже багато хто прийшов з далеку і може потім не дійти назад, а хтось прийшов з дітьми, які не такі сильні як дорослі, а слабенькі. В Ісуса не було нічого, але один хлопчик мав хліба та риби і він вирішив віддати їх Ісусу, а Ісус зробив чудо, помноживши їх так, що усім вистачило та ще і зосталося:

“Jesus said, “Have the people sit down.” There was plenty of grass in that place, and they sat down (about five thousand men were there). 11 Jesus then took the loaves, gave thanks, and distributed to those who were seated as much as they wanted. He did the same with the fish” (John 6:10–11) [Bible].

Алюзія в тексті виконує функцію впливу на особистість читача. Він ще більше поринає в казкову країну, відчуває атмосферу чудес, які робить Аслан. Ми бачимо, що герої вже не дуже дивуються тому, що відбувається, а цілком розуміють, хто такий Аслан.

При відтворенні алюзії перекладач дуже точно відтворив всі нюанси та не загубивши навіть опис та вид чаю та часу, коли все це відбувалося. Переклад є адекватним у цьому випадку.

Алюзією на Ісуса може бути і видозмінена цитата. Аслан міг в мить лише клацнути зубами чи підняти свої лапи і від ворогів не залишилося би і сліду, коли вони його в’язали, але він не робить так. Цей вчинок був не зрозумілим його ворогам і дуже розлютив королеву:

BT: *“And even now, as they worked about his face putting on the muzzle, one bite from his jaws would have u cost two or three of them their hands” [Lewis].*

ПТ: *«При цьому вони волали та верещали так, ніби спромоглися на велику звитягу, хоча якщо б Лев схотів, одного удару могутньої лапи вистачило б на них усіх» [Льюїс].*

Алюзія носить імпліцитний характер, її джерелом є Євангеліє, де Ісус після молитви на горі, спускався з учнями і його чекав Юда з вояками. Петро був не згоден і не хотів, щоб Ісус помер, тому він витягнув меч і рубанув раба первосвященика, і відтяв йому вухо. Ісус навіть у цю годину і по відношенню до своїх ворогів зробив чудо, він вилікував цього раба та нагадав Петру, хто він є: *“Do you think I cannot call on my Father, and he will at once put at my disposal more than twelve legions of angels” (Matt. 26:53) [Bible].* Ісус нагадує, хто є його батько і які він має можливості. Але, як і Аслан, він не використовує свою силу.

Аслану дуже дорогий Едмунд, і він не бажає йому смерті і готовий на все заради нього.

Алюзія виражає функцію підтекста, адже навіть злочинці розуміли та боялися спочатку навіть підійти до Аслана. При відтворенні алюзії перекладач нічого не випустив та передав атмосферу, настрої алюзії. Переклад цього уривку є адекватним. Автор хотів показати нам декілька моментів. По-перше, це любов Ісуса до нас, адже страждаючи на хресті, коли його розпинали ні за що, він прощав їх та просив Отця простити також їх. А по-друге, що іноді в нашому житті можуть бути різні неприємності, в яких нас можуть звинувачувати, але треба пам'ятати, що якщо ти невинен, то ніякі погані слова чи вчинки не завдадуть тобі справжньої шкоди. Вони ніколи не зламають твій дух, а тільки будуть загартовувати тебе все більше і більше.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження ми дійшли наступних висновків.

Алюзія у силу своєї складності визначається по-різному залежно від того, якому аспекту приділяється увага. У ракурсі перекладу не всі проаналізовані дефініції виявилися об'ємними настільки, щоб використовувати їх при перекладознавчому аналізі. Кожне з наведених в теоретичній частині визначень можна вважати суттєвим з огляду на потреби перекладацької практики, проте жодне не виявилось достатнім. Тому в роботі було запропоновано зведене визначення, яке спирається на дефініцію І. Р. Гальперіна та вбирає в себе всі значущі характеристики алюзій з визначень І. В. Арнольд, Т. В. Жеребило, Н. А. Фатєєва, З. Бен-Порат. Отже під алюзією ми розуміємо стилістичну фігуру, яка може бути виражена словом чи словосполученням, джерелом якої може бути Біблія, міфологія, літературний твір, історичний чи політичний факт, тощо. Вона не називає своє джерело прямо, лише натякає на нього і може бути виражена експліцитно чи імпліцитно, може провокувати мовну гру, каламбур. Алюзія чинить вплив на читача і потребує відгуку від нього.

Алюзії класифікують за різними критеріями. Найбільш розповсюдженими є 1) форма вираження алюзії (слово, словосполучення, видозмінена цитата чи висловлювання); 2) план вираження алюзії (експліцитний чи імпліцитний); 3) наявність формування направленого сигналу.

Алюзії мають свої характерні особливості функціонування в художньому тексті. Ці функції співвідносять з функціями самого художнього оригіналу, вони взаємопереплітаються та підпадають під взаємний вплив. К. Бюлер виділяє три основні функції художнього тексту, в той час як Н. Н. Михайлов та Р. Якобсон розширює та доповнює ці функції. В роботі ми виділили основні. Отже, алюзіям характерні функції спрямованість на читача, підсилення гостроти проблеми, прикрашальна, стилістична та оцінно-характеризуюча. всі ці функції повинні бути відтворені в цільовому тексті, проте навіть урахування функціонального різноманіття оригіналу не завжди гарантує стовідсоткову якість та не позбавляє перекладача можливих помилок при впізнаванні та

вірному інтерпретуванні алюзії в вихідному тексті. Це пов'язано часто з тим, що алюзія схожа з цитатою та ремінісценцією.

Алюзія та ремінісценція обидві є стилістичними засобами, але алюзія містить ряд притаманних їй відмінностей. Так, алюзія, подібно до ремінісценції, є натяком, але зовсім не обов'язково на подію, може бути натяком і на твір, і на факт. Реальність в алюзії не є обов'язкова, до того ж джерело алюзії є відомим широкому колу реципієнтів, а це, в свою чергу, забезпечує впізнаваність алюзії в тексті.

При відтворенні алюзії перекладачеві треба докласти дуже багато зусиль, щоб алюзія була зрозумілою та вірно сприйнятою читачем в мові перекладу. Перекладачеві треба вміти підлаштовуватися під рівень обізнаності читача та його світогляд. Потрібно враховувати рівень знайомства реципієнтів цільового тексту з Святим Письмом. Перекладач повинен не просто перекласти маркер алюзії, немов би це звичайна лексична одиниця, а й передати її культурно-асоціативний потенціал у повному обсязі. Перекладачеві треба шукати джерело алюзії в мові оригіналу, потім з'ясувати, чи відоме це джерело в мові перекладу і в якій формі воно функціонує в цільовій культурі, і тільки потім робити переклад, намагаючись не втратити приховані та проявлені пласти функціонування алюзії, які були виявлені в тексті-джерелі.

Процес перекладу алюзій займає тривалий проміжок часу та є складним для перекладачів, адже вимагає знань та досвіду перекладача. У роботі ми з'ясували, що існує велика кількість способів перекладу алюзій, все залежить від мови перекладу, граматичної будови речення, вибору перекладача. Найбільш розповсюдженими засобами алюзії є транскрипція з коментарем та без нього, та функціональний аналог вибір яких залежить від виду алюзії та її положення в тексті. А отже, переклад алюзій з англійської на українську мови - досить складний процес.

У нашій роботі найбільш часто зустрічалися такі недоліки при перекладі алюзії, як невідтворення всіх складових алюзії, недотримання усіх правил перекладу, втрата тих, чи інших важливих маркерів алюзії та не зрозуміла для читача адаптація алюзії.

Вдачі перекладу пов'язані зі збігом і однаковим розумінням схованих смислів автором оригіналу та перекладачами, а також з обізнаністю в біблійних текстах. Алюзія в оригіналі казки К. С. Льюїса частіше за все маркувалася видозміненою цитатою та словосполученням. Дуже рідко маркувалася одним словом. Також часто алюзія впізнавалася не лише в словах героїв, а і при описі їх почуттів та поведінки.

Переклад алюзій може стати адекватним, якщо враховує три компоненти: правильну, точну та повну передачу змісту оригіналу; передачу мовної форми оригіналу; бездоганну правильність мови, на який робиться переклад. Переклад І. Ільїна та О. Кальниченко у більшості випадках був адекватним чи майже адекватним. Лише іноді у процесі перекладу губилася атмосфера зображеної алюзії, яка втім не впливала на впізнаваність алюзії в тексті перекладу.

Отже, алюзія – це не просто стилістична фігура, яка використовується задля прикрасення тексту, а це важливий прийом, який відкриває нам підтекст та задум автора ще більше, ніж проста казка для дітей. Саме на основі цього твору ми впевнилися в необхідності подальшого вивчення та аналізу біблійних алюзій у літературних творах.

Результати нашого дослідження можуть стати хорошим підґрунтям для подальших наукових праць. «Хроніки Нарнії» сповнені алюзіями, особливо біблійними. Тому ця тема може бути продовжена у майбутньому. Тексти інших книг серії також розглянути з погляду алюзивності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Е. Ю. Аллюзия в лирике : функциональный аспект (на материале поэтических произведений Бродского И. А., Кушнера А. С., Тарковского А. А.) : автореф. дис. ... канд. фил. наук : 10.02.19. Одесса, 1994. 190 с.
2. Алексеев С. Клайв Стейплз Льюис (1898-1963). Антология мировой детской литературы. Москва : Аванта+, 2002. 530 с.
3. Алексеева И. С. Введение в переводоведение. Москва : «Академия», 2004. 352 с.
4. Алешко-Ожевская С. С. Фразеологический состав английского языка и проблемы аллюзивности художественного текста : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 2007. 160 с.
5. Арнольд И. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность. Москва : Либроком, 2010. 443 с.
6. Ахманова О. С. Современные синтаксические теории. Москва : Издательство Московского университета, 1963. 166 с.
7. Бузаджи Д. М. Культурно-ассоциативное значение в переводе. URL: <http://www.thinkaloud.ru/feature/buz-associations.pdf> (дата звернення: 18.09.2021)
8. Бушняк А. В. «Хроники Нарнии» Льюиса К. С. как апелляция к глубинам духовного. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/15108/23-Bushnjak.pdf?sequence=1> (дата звернення: 15.10.2021).
9. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка. Москва : Прогресс, 1993. 502 с.
10. Васильева Е. А. Функциональная специфика аллюзивных текстов (на материале пьес Стоппарда Т. «Розенкранц и Гильденстерн мертвы» и «Травести») : дис. ... канд. филол. наук : Санкт-Петербург, 2011. 165 с.

11. Велединская С. Б. Интертекст как проблема перевода. URL: <http://portal.tpu.ru/SHARED/v/VELEDINSKAYASB/four/Tab1/Intertext.pdf>. (дата звернення: 12.07.2021).
12. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы перевода). Москва : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
13. Влахов С. И., Флорин С. П. Непереводимое в переводе. Москва : Международные отношения, 1980. 342 с.
14. Гайдар В. П. Роль алюзії у створенні художності літературних творів. *Наука в інформаційному просторі* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 29–30 верес. 2011 р.) : у 7 т. Т. 4: Іноземні мови та регіоназнавство. Культурологія. Філологія. Дніпропетровськ, 2011. С. 36–39.
15. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. Москва : Издательство литературы на иностранных языках, 1958. 250 с.
16. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка. Москва : Высшая школа, 1977. 332 с.
17. Гончар О. Т. Щоденники. Київ : Веселка, 2008. 455 с.
18. Гюббенет И. В. Основы филологической интерпретации литературно-художественного текста. Москва : Издательство МГУ, 1991. 205 с.
19. Дронова Е. М. Язык, коммуникация и социальная среда. Интертекстуальность и аллюзия: проблема соотношения. URL: <http://lse2010.narod.ru/index/0-229> (дата звернення: 25.06.2021).
20. Евсеев А. С. Основы теории аллюзии : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Москва, 1990. 18 с.
21. Кам'янець А. Б. Интертекстуальна іронія і переклад. Київ : Видавець Карпенко, 2010. 176 с.
22. Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську мову. Вінниця : Нова книга, 2003. 608 с.

23. Клюкина Т. П. Особенности употребления и перевода английских и русских библеизмов. URL: http://samlib.ru/w/wagapow_a_s/klyuk-bible-phrases.shtml (дата звернення: 25.06.2021).
24. Комисаров В. Н. Современное переводоведение. Москва : ЭТС, 2002. 424 с.
25. Копильна О. М. Відтворення авторської алюзії в художньому перекладі (на матеріалі українських перекладів англomовної прози ХХ століття) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2007. 150 с.
26. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. Москва : Просвещение, 1988. 192 с.
27. Лотман Ю. М. Структура художественного текста «Об искусстве». Санкт-Петербург : «Искусство – СПб», 1998. 285 с.
28. Льюис К. С. Перевод: Бухина О. Б. О Нарнии. Письма детям. Статьи о Нарнии. Москва : СП «Космополис» 1991, 688 с.
29. Людсканов А. Прежеждат човекът и машината. София : Народна култура, 1957. 203 с.
30. МакГрат А. Клайв Стейплз Льюис. Человек, подаривший миру Нарнию. Москва : Эскмо, 2019. 520 с.
31. Мамаева Н. Н. Христианство и «Хроники Нарнии» К. С. Льюиса. *Известия Уральского государственного университета*. Воронеж, 1999. № 13. С. 114–119.
32. Машкова Л. А. Аллюзивность как категория вертикального контекста. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/2006-04-023-osnovnye-napravleniya-v-issledovanii-allyuzii-obzor/viewer> (дата звернення: 25.06.2021).
33. Михайлов Н. Н. Теория художественного текста. Москва : Академия, 2006. 233 с.
34. Моськальская О. И. Грамматика текста. Москва : Высшая школа, 1981. 183 с.

35. Москвин В. П. Цитирование, аппликация, парафраз : к разграничению понятий. *Филологические науки*. Москва, 2002. № 1. С. 63–70.
36. Розен Е. В. Когнитивные свойства лексической аллюзии. *Когнитивные аспекты лексики*. Тверь : ТГУ, 1991. 278 с.
37. Сдобников, В. В. Теория перевода. Москва : АСТ Восток-Запад, 2007. 448 с.
38. Слышкин Г. Г. От текста к символу : лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе. Москва : Академия, 2000. 128 с.
39. Смирнов О. К. Имена собственные в художественной литературе и специфика их перевода : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Одесса, 1991. 165 с.
40. Ткаченко Н. Д. Лінгвокультурні функції аллюзії в художньому тексті (на матеріалі англійської мови Великої Британії та США). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. Київ, 2015. Вип. 28. С. 187–198.
41. Трауберг Н. Л. Несколько слов о Льюисе. Любовь. Страдание. Надежда : Притчи. Трактаты. Москва : Республика, 1992. 432 с.
42. Тураева З. Я. Текст структура и семантика. Москва : URSS, 2009. 127 с.
43. Тынянов Ю. Н. Проблема стихотворного языка. Ленинград : Academia, 1924. 139 с.
44. Фатеева Н. А. Интертекст в мире текстов. Контрапункт интертекстуальности. Москва : Либроком, 2012. 284 с.
45. Флорин С. П. Муки переводческие практика перевода. Москва : Высшая школа, 1983. 213 с.
46. Хализев В. Е. Теория литературы. Москва : Высшая школа, 2004. 405 с.
47. Христенко И. С. К истории термина «аллюзия». *Вестник Московского университета*. Москва, 1992. Вып. 6. С. 42–43.

48. Якобсон Р. Язык и бессознательное. Москва : Гнозис, 1996. 230 с.
49. Bamman D. The Logic and Discovery of Textual Allusions. URL: <http://www.perseus.tufts.edu/~ababeu/latech2008.pdf> (accessed: 12.10.2021).
50. Ben-Porat Z. The Poetics of Literary Allusion. *A Journal for Descriptive Poetics and Theory of Literature*. Amsterdam, 1976. P. 105–128.
51. Bloom H. A Map of Misreading. Oxford : Oxford University Press, 1975. 135 p.
52. Galperin I. R. Stylistics. Moscow : Higher School Publishing House, 1981. 316 p.
53. Halliday M. A. K. The linguistic study of literary texts. Cambridge : MA, 1962. 307 p.
54. Leppihalme R. Culture bumps : An Empirical Approach to the Translation of Allusions Topics in Translation. Bristol : Multilingua matters, 1997. 122 p.
55. Richard J. A. Aspects of Verbal Humour in English. Tübingen : G. Narr, 1997. 165 p.
56. Schegloff E. A. What next? : language and social interaction study at the century's turn. Los Angeles : University of California, 1999. 148 p.
57. Simonson M. The Chronicles of Narnia and The Lord of the Rings: similarities and differences between two children of the Great War. URL: <https://ler.letras.up.pt/uploads/ficheiros/4669.pdf> (accessed: 18.10.2021).
58. Venuti L. The Translator's Invisibility. A history of translation. London : Routledge, 1995. 324 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

59. Ахманова О. С. Словник лінгвістичних термінів. Москва : Вища школа, 1993. 178 с.
60. Гром'як Р. Літературознавчий словник-довідник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2012. 753 с.
61. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. Москва : Русский язык, 2000. 862 с.
62. Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов. Назрань : Пилигрим, 2010. 486 с.
63. Караулов, Ю. Н. Частотный словарь семантических множителей русского языка. Москва : Наука, 1980. 207 с.
64. Квятковский А. Поэтический словарь. Москва : Советская Энциклопедия, 1996. 377 с.
65. Словник іншомовних слів /за ред. Мельничука О. С. Київ : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1974. 865 с.
66. Simpson J. A. Oxford English Dictionary. Oxford : Oxford Univ. Press, 1989. Vol. 1. 349 p.

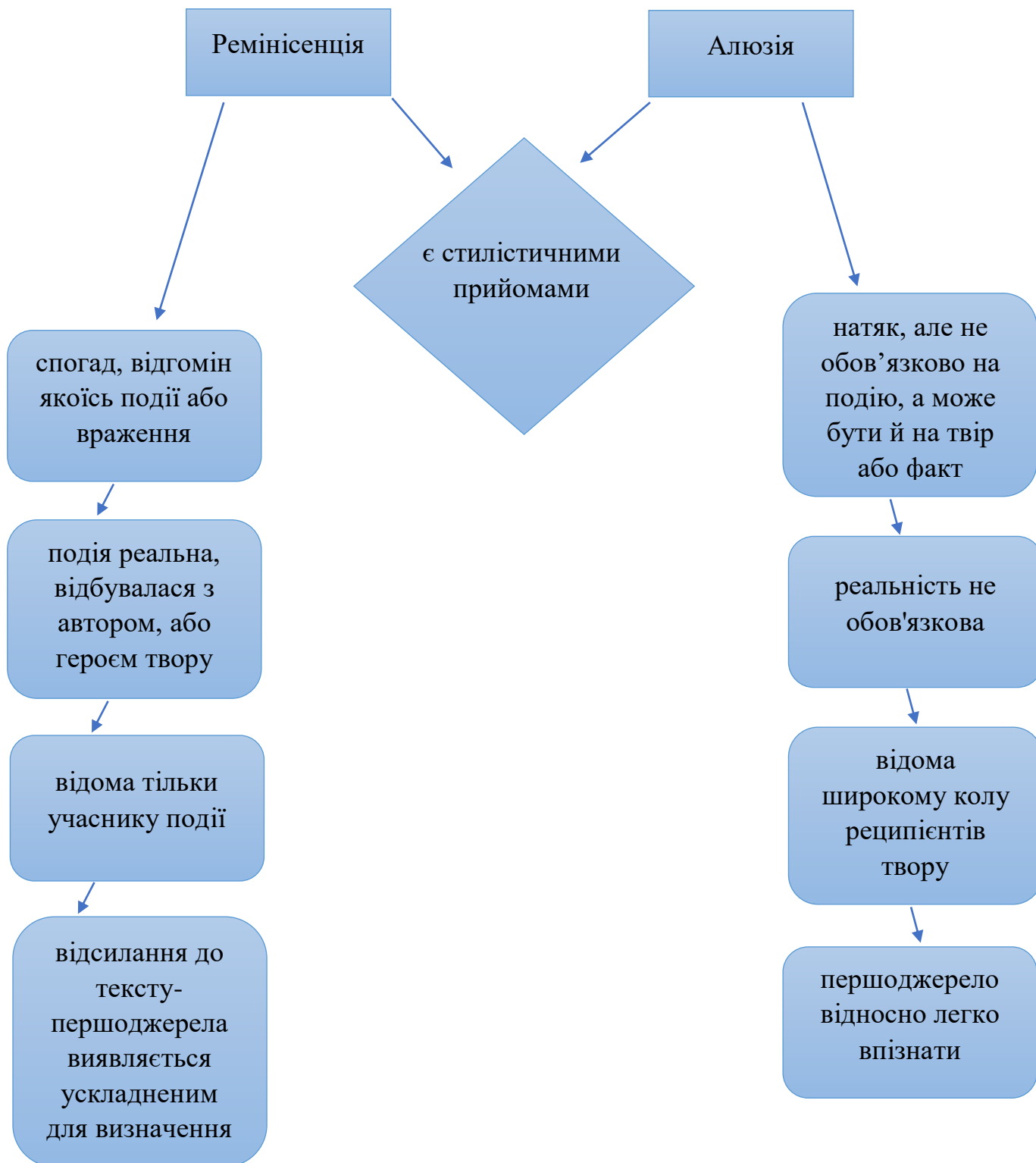
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

67. Біблія. Переклад Огієнко І. URL: <https://bibleonline.ru/bible/ubio/> (дата звернення: 10.10.2021).
68. Bible NIV. URL: <https://www.biblegateway.com/versions/New-International-Version-NIV-Bible/> (accessed: 12.10.2021).
69. Lewis C. S. The Lion, the Witch and the Wardrobe. URL: <https://gutenberg.ca/ebooks/lewiscs-thelionthewitchandthewardrobe/lewiscs-thelionthewitchandthewardrobe-00-h.html> (accessed: 30.11.2021).

70. Льюїс К. С. Лев, Біла Відьма та шафа. /пер. Ільїн І., Кальніченко О.
URL: <https://mybookru/author/klajv-lyuis/hroniki-narniyi-povna-istoriya-charivnogo-svitu/read/> (дата звернення: 30.11.2021).

ДОДАТОК А

СХОЖЕ ТА ВІДМІННЕ МІЖ РЕМІНІСЕНЦІЄЮ ТА АЛЮЗІЄЮ

ДОДАТОК Б

Функції алюзії	Функції художнього тексту
----------------	---------------------------

оцінно-характеризуюча функція;	Рефереційна (актуалізує контекст)
прикрашальна (орнаментальна) функція;	Фатична (канал зв'язку)
функція вираження імплікацій та підтексту;	Поетична (сфокусована на повідомленні та робить повідомлення більш цікавим)
функція стилістичних засобів (гіперболи, порівняння, метафори, символу)	Емотивна (аналізує почуття автора)
функція вираження комічного й іронічного ефекту;	Конативна (про враження яке робить повідомлення на читача)
функція підсилення гостроти проблеми;	Металінгвістична (пояснити чи прокементувати використання в розмові не зовсім зрозуміле одиниці кола, мову співкування)
асоціативна функція;	
полемічна функція;	
функція впливу на особистість читача;	
стилістична функція (вивчення часу, характеристика персонажів, створення місцевого колориту та вивчення умов дії);	
функція передачі специфіки національного менталітету;	
функція відтворення суспільно-політичної атмосфери.	

№	BT	ПТ	Біблія (Огієнко)	Bible (NIV)	С А П
1	<i>And then the streams would run with wine instead of water and the whole forest would give itself up to jollification for weeks on end.</i>	У струмках замість води текло вино, а веселошам у лісі не було кінця-краю.	І Я зійшов, щоб визволити його з єгипетської руки, та щоб вивести його з цього краю до Краю доброго й широкого, до Краю, що тече молоком та медом. Вихід 3:8	<i>So I have come down to rescue them from the hand of the Egyptians and to bring them up out of that land into a good and spacious land, a land flowing with milk and honey. Exodus 3:8</i>	+
2	<i>But he still wanted to taste that Turkish Delight again more than he wanted anything else.</i>	Та попри всі слова, він марив мармеладом і ладен був на все, аби дістатися до нього знов.	І скажеш: Побили мене, та мені не боліло, мене штурхали, я ж не почув, коли я прокинувся, шукатиму далі того ж. Приповіді 23:5	<i>““They hit me,” you will say, “but I’m not hurt! They beat me, but I don’t feel it! When will I wake up so I can find another drink?”” Proverb 23:35</i>	+
3	<i>But Edmund was saying to himself, “I’ll pay you all out for this, you pack of stuck-up, selfsatisfied prigs”.</i>	Ви ще пошкодуєте, пихаті самовдоволені дурники.	В серці тих, хто зло оре, омана. Приповіді 12:20	<i>“Deceit is in the hearts of those who plot evil, but those who promote peace have joy”. Proverb 12:20</i>	+ -
4	<i>We must go on and meet him. That’s</i>	Перш за все ми повинні зустріти	А тепер на що маю надіятись, Господи? Надія	<i>“But now, Lord, what do I look for? My hope is in</i>	+

	<i>our only chance now.</i>	Аслана. Він – єдина наша надія!	моя на Тебе вона! Псалом 39:7	<i>you”. Psalm 39:7</i>	
5	<i>But Edmund could be spiteful, and on this occasion he was spiteful.</i>	Едмунд, який іноді бував досить уїдлигим, нещадно з неї кепкував.	Нікчемна людина копає лихе, а на устах її як палючий огонь. Приповісти 16:27	<i>A scoundrel plots evil, and on their lips it is like a scorching fire”. Proverb 16:27</i>	+
6	<i>At the sound of his roar, sorrows will be no more.</i>	Аслан іде! Коли він прийде — не буде в світі більше кривди.	За Господом підуть вони, а Він заричить, немов лев, і Він заричить, і від заходу придуть в тремтінні сини. Осія 11:10	<i>They will follow the LORD; he will roar like a lion. When he roars, his children will come trembling from the west. Hosea 11:10</i>	+
7	<i>But he made no noise, even when the enemies, straining and tugging, pulled the cords so tight that they cut into his flesh.</i>	Та він не зронив ані стогону, навіть коли тугонатуго стягнуті вузли та петлі уп’ялися в його тіло.	Він гноблений був та понижуваний, але уст Своїх не відкривав. Як ягня був проваджений Він на заколення, й як овечка перед стрижами своїми мовчить, так і Він не відкривав Своїх уст. Ісаія 53:7	<i>He was oppressed and afflicted, yet he did not open his mouth; he was led like a lamb to the slaughter, and as a sheep before its shearers is silent, so he did not open his mouth. Isaiah 53:7</i>	+

	<p><i>Wrong will be right, when Aslan comes in sight</i></p>	<p>Справедливість вознародиться – варто Аслану з'явитися.</p>	<p>Нехай воскресне Бог, і розпорошаться вороги Його, і нехай від лиця Його повтікають Його ненависники! Псалми 68:1</p>	<p><i>May God arise, may his enemies be scattered; may his foes flee before him.</i></p> <p><i>Psalm 68:1</i></p>	<p>+ –</p>
	<p><i>"That you will, dearie, and no mistake," said Mrs Beaver; "if there's anyone who can appear before Aslan without their knees knocking, they're either braver than most or else just silly".</i></p>	<p>У будь-кого тремтітуть, – заспокоїла її Бобріха. – А якщо не тремтітуть, сміливо вважайте того або відчайдухом з відчайдухів, або геть дурним.</p>	<p>Та й сказав: Господи, Боже батьків наших! Чи ж не Ти Бог на небесах? І Ти пануєш над усіма царствами народів, і в руці Твоїй сила та міць, і немає такого, хто б став проти Тебе!</p> <p>2 Хроніки 20:6</p> <p>Безумний говорить у серці своім: Нема Бога!</p> <p>Псалми 14:1</p>	<p><i>And said: "LORD, the God of our ancestors, are you not the God who is in heaven? You rule over all the kingdoms of the nations. Power and might are in your hand, and no one can withstand you. Our God, did you not drive out the inhabitants of this land before your people Israel and give it forever to the descendants of Abraham your friend?"</i></p> <p><i>2 Chronicles 20:6</i></p> <p><i>The fool says in his heart, "There is no God."</i></p> <p><i>Psalm 14:1</i></p>	
	<p><i>But I've never</i></p>	<p>Але ж я ніколи</p>	<p>І назвав Адам</p>	<p><i>Adam named his</i></p>	<p>+</p>

	<i>seen a Son of Adam or a Daughter of Eve before.</i>	до цього не бачив сина Адама чи доньку Єви.	ім'я своїй жінці: Єва, бо вона була мати всього живого. Буття 3:20	<i>wife Eve, because she would become the mother of all the living.</i> <i>Genesis 3:20</i>	
	<i>But Lucy was a very truthful girl and she knew that she was really in the right; and she could not bring herself to say this.</i>	Але як надзвичайно чесна дівчинка, впевнена у своїй правоті, вона ніяк не могла змусити себе кривити душею.	Всі слова моїх уст справедливі, нема в них крутійства й лукавства. Приповіді 8:8	<i>All the words of my mouth are just; none of them is crooked or perverse.</i> <i>Proverbs 8:8</i>	+
8	<i>But Lucy could not properly enjoy any of it.</i>	Одна лише Люсі не раділа з отих всіх забавок.	Таж ви суд обернули на гіркість, а плід справедливості на полин! Амос 6:12	<i>Do horses run on the rocky crags? Does one plow the sea with oxen? But you have turned justice into poison and the fruit of righteousness into bitterness.</i> <i>Amos 6:12</i>	
9	<i>While he was eating the Queen kept asking him questions.</i>	Поки він порався з мармеладом, королева не припиняла його розпитувати.	Не дай нахилитися серцю моему до речі лихої, щоб учинки робити безбожністю, із людьми, що чинять переступ, і щоб не ласувався я їхніми присмаками!	<i>Do not let my heart be drawn to what is evil so that I take part in wicked deeds along with those who are evildoers; do not let me eat their delicacies.</i> <i>Psalms 141:4</i>	+ -

			Псалми 141:4		
10	<i>This was enchanted Turkish Delight and that anyone who had once tasted it would want more and more of it, and would even, if they were allowed, go on eating it till they killed themselves.</i>	Що мармелад той не звичайний, а чарівний, тож варто лише раз його скуштувати, як закортить іще та іще, і, коли б дати бідолашному волю, той буде їсти і їсти його доти, доки не лусне	Бо спокою не знав він у нутрі своїм, і свого наймилішого не збереже. Йов 20:20	<i>Surely he will have no respite from his craving; he cannot save himself by his treasure. Job 20:20</i>	+ –
11	<i>But he still wanted to taste that Turkish Delight again more than he wanted anything else.</i>	Та попри всі слова, він марив мармеладом і ладен був на все, аби дістатися до нього знов.	І скажеш: Побили мене, та мені не боліло, мене штурхали, я ж не почув, коли прокинувся, шукатиму далі того ж. Приповіді 23:35	<i>They hit me," you will say, "but I'm not hurt! They beat me, but I don't feel it! When will I wake up so I can find another drink? Proverbs 23:35</i>	+ –
12	<i>Shut up you! said Peter, who was still very angry with Edmund.</i>	Та замовкни вже ти врешті-решт! – не витримав Пітер, який був досі злий на Едмунда.	Розлючений брат протиставиться більше за місто твердинне, а сварки, немов засуви замку. Приповіді 18:19	<i>A brother wronged is more unyielding than a fortified city; disputes are like the barred gates of a citadel. Proverbs 18:19</i>	+ –
13	<i>They say Aslan is on the move</i>	Кажуть, Аслан вже в дорозі і, можливо, вже в	Я Свою справедливість наблизив, вона	<i>I am bringing my righteousness near, it is not far away;</i>	+ –

	<i>perhaps has already landed.</i>	Нарнії.	недалеко, а спасіння Моє не припізниться, і дам на Сіоні спасіння, дам Ізраїлеві Свою велич! Ісая 46:13	<i>and my salvation will not be delayed. I will grant salvation to Zion, my splendor to Israel.</i> <i>Isaiah 46:13</i>	
14	<i>When he bares his teeth, winter meets its death. And when he shakes his mane, we shall have spring again.</i>	Коли гривою трусне — проб'ється листячко рясне, А коли покаже ікла — була зима та раптом зникла!	Щоб проголосити рік уподобання Господу, та день помсти для нашого Бога, щоб потішити всіх, хто в жалобі. Ісая 61:2	<i>To proclaim the year of the LORD's favor and the day of vengeance of our God, to comfort all who mourn.</i> <i>Isaiah 61:2</i>	+ —
15	<i>He's the King, I tell you.</i>	Він – справжній цар, кажу вам.	Бо Дитя народилося нам, даний нам Син, і влада на раменах Його, і кликнуть ім'я Йому: Дивний Порадник, Бог сильний, Отець вічності, Князь миру. Ісая 9:6	<i>For to us a child is born, to us a son is given, and the government will be on his shoulders. And he will be called Wonderful Counselor, Mighty God, Everlasting Father, Prince of Peace.</i> <i>Isaiah 9:6</i>	+
16	<i>"I'm longing to see him", said Peter, "even if I do feel frightened when it comes</i>	Гаразд! Мені вже кортить зустрітися з ним, хоча від самої думки якось не по	Тому перед обличчям Його я тремчу, розважаю й жахаюсь Його. Йов 23:15	<i>That is why I am terrified before him; when I think of all this, I fear him.</i>	+

	<i>to the point”.</i>	собі, – кивнув Пітер.		<i>Job 23:15</i>	
17	<i>Is he quite safe? I shall feel rather nervous about meeting a lion.</i>	А от із левом зустрітися мені якось лячно, навіть колінця тремтять.	Ти Ти грізний, і хто перед обличчям Твоїм устоїть часу гніву Твого? Псалми 76:7	<i>It is you alone who are to be feared. Who can stand before you when you are angry?</i> <i>Psalms 67:7</i>	+ –
18	<i>When Adam's flesh and Adam's bone Sits at Cair Paravel in throne, The evil time will be over and done.</i>	Коли Адама плоть і кров, на трон законний зійде знов, тоді розвіються печалі і прийдуть радість і любов.	І поблагословив їх Бог, і сказав Бог до них: Плодіться й розмножуйтеся, і наповнюйте землю, оволодійте нею, і пануйте над морськими рибами, і над птаством небесним, і над кожним плазуючим живим на землі! Буття 1:28	<i>God blessed them and said to them, “Be fruitful and increase in number; fill the earth and subdue it. Rule over the fish in the sea and the birds in the sky and over every living creature that moves on the ground.”</i> <i>Genesis 1:28</i>	+ –
19	<i>When two Sons of Adam and two Daughters of Eve sit in those four thrones, then it will be the end not only of the White Witch's reign</i>	На ці чотири трони посядуть два сини Адама і дві доньки Єви, то настане кінець пануванню Білої Чаклунки, і не тільки її пануванню, а і її самій.	Якщо будуть синове твої пильнувати Мого заповіта й свідоцтва Мого, що його Я навчатиму їх, то й сини їхні на вічні віки будуть сидіти на троні твоїм!	<i>If your sons keep my covenant and the statutes I teach them, then their sons will sit on your throne for ever and ever.</i> <i>Psalms 132:12</i>	+ –

	<i>but of her life</i>		Псалми 132:12		
20	<i>For when they tried to look at Aslan's face they just caught a glimpse of the golden mane and the great, royal, solemn, overwhelming eyes; and then they found they couldn't look at him and went all trembly.</i>	Бо варто їм було лише спробувати зазирнути Асланові в обличчя, як їх засліпило сяйво його золотавої гриви, а величні, бездонні очі його немов зазирнули їм у душу.	І сказав Він до мене: Сину людський, зведися на ноги свої, і Я буду говорити з тобою! Єзекііль 2:1	<i>He said to me, "Son of man, stand up on your feet and I will speak to you."</i> <i>Ezekiel 2:1</i>	+ –
21	<i>There is no need to tell you (and no one ever heard) what Aslan was saying, but it was a conversation which Edmund never forgot.</i>	З цієї причини переказати їх розмову не є можливим, бо однаково ніхто нічого не чув, тож про що там йшлося достеменно невідомо.	Я буду пасти отару Свою, і Я їх покладу на спочинок, говорить Господь Бог. Загинулу вівцю відшукаю, а сполошену поверну, а поранену перев'яжу, а хвору зміцню, а ситу та сильну погублю, буду пасти її правосуддям! Єзекііль 34:15–16	<i>I myself will tend my sheep and have them lie down, declares the Sovereign LORD. I will search for the lost and bring back the strays. I will bind up the injured and strengthen the weak, but the sleek and the strong I will destroy. I will shepherd the flock with justice.</i> <i>Ezekiel 34:15–16</i>	+ –
22	<i>Understand that you have given me</i>	Тож наостанок знай, що віддаєш ти	А я був, мов лагідна вівця, що провадять її на	<i>I had been like a gentle lamb led to the slaughter; I did</i>	+

	<i>Narnia forever, you have lost your own life and you have not saved his.</i>	Нарнію мені на віки-вічні! І, навіть втративши життя своє, нікого ти не врятував!	заколення, і не знав, що на мене вони вимишляли затії: Понищмо це дерево з плодом його, і з краю живих його витнім, і ймення його не згадається більше! Єремія 11:19	<i>not realize that they had plotted against me, saying, "Let us destroy the tree and its fruit; let us cut him off from the land of the living that his name be remembered no more."</i> <i>Jeremiah 11:19</i>	
23	<i>I feel I am going to roar. You had better put fingers in your ears.</i>	Прийшла пора мені подати голос. Тож краще затуліть-но вуха!	Гнів царя немов рик левчука, а ласкавість його як роса на траву. Приповісті 19:12	<i>A king's rage is like the roar of a lion, but his favor is like dew on the grass.</i> <i>Proverbs 19:12</i>	+ -
24	<i>To the sound of trumpets, Aslan solemnly crowned them and led them to the four thrones amid deafening shouts of, "Long Live King Peter! Long Live Queen Susan! Long Live King Edmund! Long Live Queen Lucy!"</i>	Під оглушливі звуки труб та викрики: «Хай живе король Пітер! Хай живе королева Сьюзан! Хай живе король Едмунд! Хай живе королева Люсі!»..	І сказав Бог: Створімо людину за образом Нашим, за подобою Нашою, і хай панують над морською рибою, і над птаством небесним, і над худобою, і над усею землею, і над усім плазуючим, що плазує по землі. <u>Буття 1:26</u>	<i>Then God said, "Let us make mankind in our image, in our likeness, so that they may rule over the fish in the sea and the birds in the sky, over the livestock and all the wild animals, and over all the creatures that move along the ground."</i> <i>Genesis 1:26</i>	+

25	<i>And generally stopped busybodies and interferers and encouraged ordinary people who wanted to live and let live.</i>	Пханья носа не в свої справи, настирливість і неуважність, зате простий люд (той, що жив своєю працею та давав жити іншим) усіляко заохочувався.	Буде вигублений дім безбожних, а намет безневинних розквітне. Приповісті 14:11	<i>The house of the wicked will be destroyed, but the tent of the upright will flourish.</i> <i>Proverbs 14:11</i>	+ –
26	<i>So they lived in great joy.</i>	Так і жили вони у веселоощах та радоощах.	Оце яке добре та гарне яке, щоб жити братам однокупно! Псалми 133:1	<i>How good and pleasant it is when God's people live together in unity!</i> <i>Psalms 133:1</i>	+
27	<i>He just went on looking at Aslan.</i>	Він, як і раніше, не відривав погляду від Аслана.	Мої очі постійно до Господа, бо Він з пастки витягує ноги мої. Псалми 25:15	<i>My eyes are ever on the LORD, for only he will release my feet from the snare.</i> <i>Psalms 25:15</i>	+ –

АЛЮЗІЇ НА НОВИЙ ЗАПОВІТ

№	ВТ	ПТ	Біблія (Огієнко)	Bible (NIV)	С А П
28	<p><i>But a moment later she asked, Mr Tumnus! Whatever is the matter? for the Faun's brown eyes had filled with tears and then the tears began trickling down its cheeks, and soon they were running off the end of its nose; and at last it covered its face with its hands and began to howl.</i></p>	<p>Вона підвела очі на фавна та запнулася. – Пане Тумнусе, що з вами?! – У його карих очах бриніли сльози, що за мить рясним потоком струменіли по щоках та стікали з кінчика носа. За хвилину невтішний фавн затулив обличчя руками та заридав ще дужче.</p>	<p>І, вийшовши звідти, він гірко заплакав! Луки 22:62</p>	<p><i>And he went outside and wept bitterly.</i> <i>Luke 22:62</i></p>	<p>+ –</p>
29	<p><i>Then suddenly shot in his paw, and before you could say Jack Robinson ha whisked out a</i></p>	<p>Раптом він запахнув лапу в ополонку – ви б і оком не встигли змигнути! – і витягнув звідти чудову форель.</p>	<p>А Він їм сказав: Закиньте невода праворуч від човна, то й знайдете! Вони кинули, і вже не могли його витягнути із-за</p>	<p><i>He said, "Throw your net on the right side of the boat and you will find some." When they did, they were</i></p>	<p>+ –</p>

	<i>beautiful trout. Then he did it all over again until they had a fine catch of fish.</i>	Так він раз за разом запускав лапу в ополонку, доки не наловив вдосталь риби.	безлічі риби. Пішов Симон Петро та й на землю витягнув невода, повного риби великої, сто п'ятдесят три. І хоч стільки було її, не продерся проте невід. Івана 21:6, 11	<i>unable to haul the net in because of the large number of fish. So Simon Peter climbed back into the boat and dragged the net ashore. It was full of large fish, 153, but even with so many the net was not torn.</i> <i>John 21:6,11</i>	
30	<i>“Oh oh oh!” sobbed Mr Tumnus, I'm crying because I'm such a bad Faun.</i>	Ще дужче заривав фавн. Я плачу, бо я поганий, поганий фавн!	Я бо найменший з апостолів, що негідний зватись апостолом, бо я переслідував був Божу Церкву. 1 Коринтян 15:9	<i>For I am the least of the apostles and do not even deserve to be called an apostle, because I persecuted the church of God.</i>	+ -
31	<i>Aslan is coming! When he comes there will be no more harm in the world.</i>	<i>Аслан іде! Коли він прийде – не буде в світі більше кривди</i>	Бог кожну сльозу з очей їхніх зітре, і не буде вже смерти. Ані смутку, ані крику, ані болю вже не буде, бо перше минулося! Об'явлення 21:4	<i>He will wipe every tear from their eyes. There will be no more death or mourning or crying or pain, for the old order of things has passed away.</i>	+

	<i>such a bad Faun”.</i>	<i>поганий фавн!»</i>	Божу Церкву. 1 Коринтян 15:9	<i>called an apostle, because I persecuted the church of God”</i> <i>1 Corinthians 15:9</i>	
35	<i>Why, it is she that has got all Narnia under her thumb.</i>	Та вся Нарнія в неї під п'ятою!	Бо знаємо, що все створіння разом зідхає й разом мучиться аж досі. Римлян 8:22	<i>We know that the whole creation has been groaning as in the pains of childbirth right up to the present time.</i> <i>Romans 8:22</i>	+ –
36	<i>“Turkish Delight, please, your Majesty,” said Edmund.</i>	Чогось такого заморського, ваша величносте, от мармеладу було б до ладу.	Багато бо хто, що про них я вам часто казав, а тепер говорю навіть плачучи, поводяться, як вороги хреста Христового. Їхній кінець то загибель, шлунок їхній бог, а слава в їхньому соромі. Вони думають тільки про земне! Филип'ян 3:18–19	<i>For, as I have often told you before and now tell you again even with tears, many live as enemies of the cross of Christ. Their destiny is destruction, their god is their stomach, and their glory is in their shame. Their mind is set on earthly things.</i> <i>Philippians</i>	+ –

				3:18–19	
37	<i>When Peter suddenly asked him the question, he decided all at once to do the meanest and most spiteful thing he could think of. He decided to let Lucy down.</i>	Та коли Пітер звернувся до нього з прямим запитанням, він не вигадав нічого кращого, аніж зважитись на найкапосніший та найогидніший вчинок, на який тільки був здатен у цих обставинах, – він скривдив Люсі брехнею.	І питає Петра воротарка служниця: Ти хіба не з учнів Цього Чоловіка? Той відказує: Ні! Від Івана 18:17	<i>“You aren’t one of this man’s disciples too, are you?” she asked Peter. He replied, “I am not.”</i> <i>John 18:17</i>	+ –
38	<i>Peter felt suddenly brave and adventurous.</i>	Пітер відчув у собі надзвичайну сміливість і готовність зустріти будь-яку небезпеку.	Але в цьому всьому ми перемагаємо Тим, Хто нас полюбив. Римлян 8:37	<i>No, in all these things we are more than conquerors through him who loved us.</i> <i>Romans 8:37</i>	+ –
39	<i>Why, Daughter of Eve, that’s what I brought you here for. I’m to lead you where you shall meet him.</i>	Саме для того я й запросив вас до своєї оселі, донько Єви. Я проведу вас туди, де ви зустрінетесь з ним.	Він знайшов перше Симона, брата свого, та й говорить до нього: Знайшли ми Месію, що визначає: Христос. І привів він його до Ісуса. На нього ж споглянувши, промовив Ісус: Ти Симон, син	<i>The first thing Andrew did was to find his brother Simon and tell him, “We have found the Messiah” And he brought him to Jesus.</i> <i>John 1:41–42</i>	+

			Йонин; будеш званий ти Кифа, що визначає: скеля. Івана 1:41–42		
40	<i>“Don't you understand?” said Mr Beaver. “He's gone to her, to the White Witch. He has betrayed us all”.</i>	Як можна не зрозуміти того, що ясно-яснісінько. Він побіг до неї, до Білої Відьми, а нас усіх – він зрадив.	Юда ж Іскаріотський, один із Дванадцятьох, подався до первосвящеників, щоб їм Його видати. Марка 14:10	<i>Then Judas Iscariot, one of the Twelve, went to the chief priests to betray Jesus to them.</i> <i>Mark 14:10</i>	+
41	<i>I didn't like to mention it before (he being your brother and all) but the moment I set eyes on that brother of yours I said to myself Treacherous.</i>	Не хотілося б вас образити – як-ніяк, він вам брат, – але тільки-но я його побачив, як одразу ж сказав собі: «Тут пахне зрадою».	Але є дехто з вас, хто не вірує. Бо Ісус знав спочатку, хто ті, хто не вірує, і хто видасть Його. Івана 6:64	<i>Yet there are some of you who do not believe.” For Jesus had known from the beginning which of them did not believe and who would betray him.</i> <i>John 6:64</i>	+ –
42	<i>And Edmund for the first time in this story felt sorry for someone besides himself.</i>	Вперше з початку цієї історії Едмунд забув про себе та поспівчував чужому горю.	Ви були то видовищем зневаги й знуцання, то були учасниками тих, що жили так. Євреїв 10:33	<i>Sometimes you were publicly exposed to insult and persecution; at other times you stood side by side with those</i>	+

				<i>who were so treated.</i> <i>Hebrews 10:33</i>	
43	<i>“Please, may we come with you - wherever you're going?” asked Susan.</i>	Будь ласка, а можна ми підемо з тобою, куди ти, туди й ми? – спитала Сьюзан.	Говорить до Нього Петро: Чому, Господи, іти за Тобою тепер я не можу? За Тебе я душу свою покладу! Івана 13:37	<i>Peter asked, “Lord, why can't I follow you now? I will lay down my life for you.”</i> <i>John 13:37</i>	+
44	<i>I should be glad of company tonight. Yes, you may come.</i>	Я був би тільки радий, коли б зі мною поруч були б сьогодні самі лише друзі.	І, взявши Петра й двох синів Зеведеєвих, зачав сумувати й тужити. Матвія 26:37	<i>He took Peter and the two sons of Zebedee along with him, and he began to be sorrowful and troubled.</i> <i>Matthew 26:37</i>	+
45	<i>And cried till they could cry no more.</i>	Проливаючи гіркі сльози, доки вистачало сліз.	А Марія стояла при гробі назовні та й плакала. Плачучи, нахилилась до гробу. Івана 20:11	<i>Now Mary stood outside the tomb crying. As she wept, she bent over to look into the tomb.</i> <i>John 20:11</i>	+
46	<i>“You're not – not a – ?” asked Susan in a shaky voice. She couldn't bring</i>	То ти – не того... не при, при, при...? – спитала Сьюзан, остерігаючись навіть вимовити	А вони налякалися та перестрашились, і думали, що бачать духа.	<i>They were startled and frightened, thinking they saw a ghost.</i>	+ –

	<i>herself to say the word ghost.</i>	оте страшне слово (вона мала на увазі «примара»).	Луки 24:37	<i>Luke 24:37</i>	
47	<i>Aslan stooped his golden head and licked her forehead. The warmth of his breath and a rich sort of smell that seemed to hang about his hair came all over her.</i>	Тож, не марнуючи слів, Аслан лише схилився над тремтячою Сьюзан і мовчки лизнув її лоба. Вона відчула тепле дихання та запах левиної гриви, який, як то відомо, не можна переплутати ні з яким іншим.	Потім каже Хомі: Простягни свого пальця сюди, та на руки Мої подивись. Простягни й свою руку, і вклади до боку Мого. І не будь ти невіруючий, але віруючий! Івана 20:27	<i>Then he said to Thomas, "Put your finger here; see my hands. Reach out your hand and put it into my side. Stop doubting and believe." John 20:27</i>	+ -

АЛЮЗІЇ НА ІСУСА ХРИСТА

№	ВТ	ПТ	Біблія (Огієнко)	Bible (NIV)	С А П
48	<i>The fool has come. Bind him fast.</i>	Погляньте-но на цього дурня, що з усіх дурнів найдурніший! Він сам прийшов до нас! В'яжіть його скоріш!	Вони ж руки свої наклали на Нього, і схопили Його. Від Марка 14:46	<i>The men seized Jesus and arrested him.</i> <i>Mark 14:46</i>	+ –
49	<i>I am sad and lonely. Lay your hands on my mane so that I can feel you are there and let us walk like that.</i>	Мені самотньо, і то журба мене з ніг валить. Покладіть свої долоні мені на гриву. Я відчуватиму ваш дотик і знатиму, що ви зі мною».	Тоді промовляє до них: Обгорнена сумом смертельним душа Моя! Залишіться тут, і попильнуйте зо Мною. Матвія 26:38	<i>Then he said to them, "My soul is overwhelmed with sorrow to the point of death. Stay here and keep watch with me"”</i> <i>Matthew 26:38</i>	+ –
50	<i>And they surged round Aslan, jeering at him, saying things like "Puss, Puss! Poor Pussy," and "How many mice have you caught today,</i>	«Вони знущалися з нього, примовляючи: Киць-киць-киць, де твоя славетна міць?! Чи спіймало кошеня	Вояки ж повели Його до середини двору, цебто в преторій, і цілий відділ скликають. ¹⁷ І вони зодягли Його в багряницю і сплівши з	<i>"The soldiers led Jesus away into the palace (that is, the Praetorium) and called together the wicompany of soldiers. They put a purple robe on him, then</i>	+ –

	<p><i>Cat?” and “Would you like a saucer of milk, Pussums?””.</i></p>	<p>мишенятко цього дня? Мабуть, облизня спіймало, а того йому замало! Нашій киці спозаранку не побачити сніданку! Молочка їй треба дати наостанок похлебтати!</p>	<p>тернини вінка, поклали на нього. І вітати його зачали: Радій, Царю Юдейський! І тростиною по голові його били, і плювали на нього. І навколішки кидалися та вклонялись йому. І коли назнущалися з нього, зняли з нього багряницю, і наділи на нього одержу його. І його повели, щоб розп'ясти його. Від Марка 15:16–20</p>	<p><i>twisted together a crown of thorns and set it on him. And they began to call out to him, “Hail, king of the Jews!” Again and again they struck him on the head with a staff and spit on him. Falling on their knees, they paid homage to him. And when they had mocked him, they took off the purple robe and put his own clothes on him. Then they led him out to crucify him” Mark 15:16–20</i></p>	
51	<p><i>But he made no noise, even when the enemies, straining and tugging, pulled the cords so tight that they cut into his flesh”.</i></p>	<p>Та він не зронив ані стогону, навіть коли тугонатуго стягнуті вузли та петлі уп'ялися в його тіло».</p>	<p>Він гноблений був та понижуваний, але уст своїх не відкривав. Як ягня був проваджений Він на заковення, й як овечка перед стрижами своїми мовчить, так і Він не відкривав своїх уст. Ісаїя 53:7</p>	<p><i>“He was oppressed and afflicted, yet he did not open his mouth; he was led like a lamb to the slaughter, and as a sheep before its shearers is silent” Isaiah 53:7.</i></p>	+

52	<i>But his looked up at the sky, still quiet, neither angry nor afraid, but a little sad.</i>	А Аслан дивився у небеса – у погляді ані злості, ані остраху, лише печаль.	Ісус же промовив: Отче, відпусти їм, бо не знають, що чинять вони! А як Його одіж ділили, то кидали жереба. Луки 23:34	<i>“Jesus said, “Father, forgive them, for they do not know what they are doing””</i> <i>Luke 23:34</i>	+ –
53	<i>How Aslan provided food for them all I don't know; but somehow or other they found themselves all sitting down on the grass to a fine high tea at about eight o'clock.</i>	Як, коли і де Аслан добув їжу на всіх – про те мені невідомо. Але, так чи інакше, о восьмій вечора всі вже сиділи на траві, попиваючи запашний чай.	А Ісус відказав: Скажіть людям сідати! А була на тім місці велика трава. І засіло чоловіка числом із п'ять тисяч. Івана 6:10	<i>“Jesus said, “Have the people sit down.” There was plenty of grass in that place, and they sat down (about five thousand men were there). 11 Jesus then took the loaves, gave thanks, and distributed to those who were seated as much as they wanted. He did the same with the fish!”</i> <i>John 6:10–11</i>	+
54	<i>And even now, as they worked about his face putting on the muzzle, one bite</i>	При цьому вони волали та верещали так, ніби спромоглися на	Чи ти думаєш, що не можу тепер упросити Свого Отця, і Він дасть Мені зараз	<i>“Do you think I cannot call on my Father, and he will at once put at my</i>	+

	<i>from his jaws would have u cost two or three of them their hands.</i>	велику звитягу, хоча якщо б Лев схотів, одного удару могутньої лапи вистачило б на них усіх.	більше дванадцяти легіонів Анголів? Матвія 26:53	<i>disposal more than twelve legions of angels?"</i> <i>Matthew 26:53</i>	
55	<i>But now that Aslan is on the move.</i>	Але тепер, коли Аслан уже в дорозі.	Та й каже: Покайтесь, бо наблизилось Царство Небесне! Від Матвія 3:2	<i>And saying, "Repent, for the kingdom of heaven has come near".</i> <i>Matthew 3:2</i>	+
56	<i>But the word has reached us that he has come back.</i>	До нас прийшла звістка, що він повернувся.	І питали: Де народжений Цар Юдейський? Бо на сході ми бачили зорю Його, і прибули поклонитись Йому. Матвія 2:2	<i>And asked, "Where is the one who has been born king of the Jews? We saw his star when it rose and have come to worship him."</i> <i>Matthew 2:2</i>	
57	<i>I tell you he is the King of the wood and the son of the great Emperor-beyond-the-Sea.</i>	Я вже пояснював, що він – володар лісів, цар над усіма звірами та син Вседержителя, який за всіма морями.	А Симон Петро відповів і сказав: Ти Христос, Син Бога Живого! Матвія 16:16	<i>Simon Peter answered, "You are the Messiah, the Son of the living God."</i> <i>Matthew 16:16</i>	+
58	<i>Aslan is a lion - the Lion, the great Lion.</i>	Аслан – то лев, єдиний над усіма. Його величність	А один із старців промовив до мене: Не плач! Ось Лев, що	<i>Then one of the elders said to me, "Do not weep! See, the Lion of</i>	+

	<i>instructions.</i>				
62	<i>Everywhere the statues were coming to life.</i>	Повсюди навкруги оживали статуї.	Правосуддя вчиняє покривдженням, що хліба голодним дає! Господь в'язнів розв'язує. Псалми 146:7	<i>He upholds the cause of the oppressed and gives food to the hungry. The LORD sets prisoners free.</i> <i>Psalm 146:7</i>	+
63	<i>Then they began to drag him towards the Stone Table.</i>	А ті вже поволокли його до Столу.	Ось тоді він їм видав Його, щоб розп'ясти. І взяли Ісуса й повели. Івана 19:16	<i>Finally Pilate handed him over to them to be crucified.</i> <i>John 19:16</i>	+
64	<i>“Stop!”, said the Witch. «Let him first be shaved.</i>	Стійте! – раптом наказала Чаклунка. – Десь чула я таке, нібито перед стратою приреченого годиться чи то обстригти, чи то обскубти.	І, роздягнувши Його, багряницю наділи на Нього. Матвія 27:28	<i>They stripped him and put a scarlet robe on him.</i> <i>Matthew 27:28</i>	+ –
65	<i>So thickly was he surrounded by the whole crowd of creatures kicking him, hitting him, spitting on him, jeering at him.</i>	Хто намагався буцнути його ногою, хтось вдарити щосили, хтось – хоча б ущипнути, а хтось – плюнути та осипати	І тростиною по голові Його били, і плювали на Нього. І навколішки кидалися та вклонялись Йому. Марка 15:19	<i>Again and again they struck him on the head with a staff and spit on him. Falling on their knees, they paid homage to him.</i> <i>Mark 15:19</i>	+ –

		прокляттями.			
66	<i>The children did not see the actual moment of the killing.</i>	Більше нічого дівчата не бачили – від жаху вони заплющили очі.	та один з вояків списом бока Йому проколов, і зараз витекла звідти кров та вода. Івана 19:34	<i>Instead, one of the soldiers pierced Jesus' side with a spear, bringing a sudden flow of blood and water.</i> <i>John 19:34</i>	+ –
67	<i>They think it'll do some good untying him.</i>	Гадають, що як вони розв'яжуть пута, то він встане і піде	Потім Йосип із Ариматеї, що був учень Ісуса, але потайний, бо боявся юдеїв, став просити Пилата, щоб тіло Ісусове взяти. І дозволив Пилат. Тож прийшов він, і взяв тіло Ісусове. Івана 19:38	<i>Later, Joseph of Arimathea asked Pilate for the body of Jesus. Now Joseph was a disciple of Jesus, but secretly because he feared the Jewish leaders. With Pilate's permission, he came and took the body away.</i> <i>John 19:38</i>	+ –
68	<i>One day you'll see him and another you won't.</i>	Сьогодні ви побачите його, а завтра ні .	Незабаром, і Мене вже не будете бачити, і знов незабаром і Мене ви побачите, бо Я йду до Отця. Івана 16:16	<i>Jesus went on to say, "In a little while you will see me no more, and then after a little while you will see me."</i> <i>John 16:16</i>	+
69	<i>He had bounded up to the stone lion and</i>	Потім без зайвих зволікань	Бо як мертвих Отець воскрешає й оживлює, так і	<i>For just as the Father raises the dead and gives</i>	+ –

	<p><i>breathed on him. Then without waiting a moment he whisked round - almost as if he had been a cat chasing its tail - and breathed also on the stone dwarf, which (as you remember) was standing a few feet from the lion with his back to it. Then he pounced on a tall stone dryad which stood beyond the dwarf, turned rapidly aside to deal with a stone rabbit on his right, and rushed on to two centaurs.</i></p>	<p>обернувся, немов дзига – як кошеня, що женеться за власним хвостом – та дмухнув на кам'яного гнома, що (як ви пам'ятаєте) стояв спиною за декілька кроків від лева.</p>	<p>Син, кого хоче, оживлює. Івана 5:21</p>	<p><i>them life, even so the Son gives life to whom he is pleased to give it.</i> <i>John 5:21</i></p>	
70	<p><i>And there was no Aslan.</i></p>	<p>А Аслан зник.</p>	<p>А ввійшовши, вони не знайшли тіла Господа Ісуса. Луки 24:3</p>	<p><i>But when they entered, they did not find the body of the Lord Jesus.</i> <i>Luke 24:3</i></p>	+

SUMMARY

The presented paper is dedicated to the analysis of such a topical problem as the biblical allusion in the novel K. S. Lewis “The Lion, the Witch and the Wardrobe”.

The object of the work can be defined as the allusion as a unit of literary translation.

The main aim of the paper consists in analyzing the ways, mechanisms and form of the allusion and its place in literary translation. It determined the accomplishment of such objectives as:

- identify biblical allusions in the source text and determine their role in building a world of fairy tales by C. S. Lewis;
- analyze the target texts of the fairy tale in view of the advantages and disadvantages of translation decisions.

The definition of a “allusion” is offered in the work. There are a lot of definitions, but we work with I. R. Galperin definition and add some specific features from another scholars such as I. V. Arnold, T. V. Gerebilo, N. A. Fateeva.

***Key words:** Allusion, allusion to the Bible, artistic text, artistic translation, C. S. Lewis*